

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2017

Simona Kňourková

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra Speciální pedagogiky

Biblioterapie, artefietika a arteterapie v knihovnách jako prevence
duševních a sociálních problémů dětí v MŠ a ZŠ
Bakalářská práce

Autor: Simona Kňourková

Studijní program: B7506 – Speciální pedagogika

Studijní obor: 7506R025 – Výchovná práce ve speciálních zařízeních

Vedoucí práce: PhDr. Kateřina Štěpánková Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Simona Kňourková

Studium: P11730

Studijní program: B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních

Název bakalářské práce: **Biblioterapie, artefiletika a arteterapie v knihovnách jako prevence duševních a sociálních problémů dětí v MŠ a ZŠ**

Název bakalářské práce AJ: Bibliotherapy, artefiletics and art therapy in libraries as a prevention of mental and social problems of children in nursery and elementary school

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce teoreticky vymezuje pojmy biblioterapie, artefiletika a arteterapie s jejich teoretickými východisky, cíli, prostředky, metodami a požadavky na pedagoga. Záměrem práce je vytvoření metodických listů ke konkrétnímu uměleckému dílu (knihy a její ilustrace) pro děti z MŠ a ZŠ a nabídnout je učitelům a knihovníkům jako námět pro další práci s knihou. Klíčová slova: Artefiletika, biblioterapie, arteterapie, prevence, tvořivost, prožitek, rozvoj fantazie, sebereflexe, komunikační dovednosti, kritické myšlení

Anotace:

Bakalářská práce teoreticky vymezuje pojmy biblioterapie, artefiletika a arteterapie s jejich teoretickými východisky, cíli, prostředky, metodami a požadavky na pedagoga. Záměrem práce je vytvoření metodických listů ke konkrétnímu uměleckému dílu (knihy a její ilustrace) pro děti z MŠ a ZŠ a nabídnout je učitelům a knihovníkům jako námět pro další práci s knihou. Klíčová slova: Artefiletika, biblioterapie, arteterapie, prevence, tvořivost, prožitek, rozvoj fantazie, sebereflexe, komunikační dovednosti, kritické myšlení

Garantující pracoviště: Katedra speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Kateřina Štěpánková, Ph.D.

Oponent: Mgr. Martin Kaliba

Datum zadání závěrečné práce: 19.12.2012

Datum odevzdání závěrečné práce: 29.3.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce PhDr. Kateřiny Štěpánkové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové 23. března 2017

Poděkování

Děkuji PhDr. Kateřině Štěpánkové, Ph.D. za vedení při psaní mé bakalářské práce.

Anotace

KŇOURKOVÁ, Simona. *Biblioterapie, artefiletika, arteterapie v knihovnách jako prevence duševních a sociálních problémů dětí v MŠ a ZŠ*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2014. X s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce teoreticky vymezuje pojmy biblioterapie, artefiletika a arteterapie s jejich teoretickými východisky, cíli, prostředky, metodami a požadavky na pedagoga. Záměrem práce je vytvoření metodických listů ke konkrétnímu uměleckému dílu (kniha a její ilustrace) pro děti z MŠ a ZŠ a nabídnout je učitelům a knihovníkům jako námět pro další práci s knihou.

Klíčová slova: Artefiletika, biblioterapie, arteterapie, prevence, tvořivost, prožitek, rozvoj fantazie, sebereflexe, komunikační dovednosti, kritické myšlení.

Annotation

KŇOURKOVÁ, Simona. *Bibliotherapy, artefiletics and art therapy in libraries as a prevention of mental and social problems of children in nursery and elementary school.*

Hradec Králové. Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2014, X pp.
Bachelor Degree Thesis.

Bachelor thesis theoretically defines terms bibliotherapy therapy and art therapy with their theoretical background, content, objectives, means, methods, educational rinciples, evaluation, requirements for teacher. Its intention is to create a methodological papers on specific work of art (book and her illustration) for children in kindergartens or primary schools and to offer it to teachers and librarians for further work with book.

Keywords:

therapy, bibliotherapy, artefiletics, art therapy, prevention, creativity, development of imagination, experience, emotion, insight, awareness, catharsis, reflection, communication skills, critical thinking

Obsah

Úvod	8
1. Biblioterapie	10
1.1 Teoretická vymezení biblioterapie	10
1.2 Teoretická východiska biblioterapie	11
1.3 Cíle biblioterapie	11
1.4 Prostředky biblioterapie	12
1.5 Domény, metody biblioterapie	12
1.6 Požadavky na biblioterapeuta	14
2. Artefiletika	15
2.1 Teoretická východiska artefiletiky	16
2.2 Cíle artefiletiky	16
2.3 Prostředky artefiletiky	17
2.4 Metody artefiletiky	18
2.5 Požadavky na pedagoga	18
2.6 Zasazení praktické části mé práce do teoretického kontextu artefiletiky	18
3. Arteterapie	20
3.1 Teoretická vymezení arteterapie	20
3.2 Teoretická východiska arteterapie	21
3.2.1 Psychodynamická východiska arteterapie	21
3.3 Cíle arteterapie	23
3.4 Prostředky arteterapie	23
3.5 Metody arteterapie	23
3.6 Požadavky na arteterapeuta	25
3.7 Zasazení praktické části mé práce do teoretického kontextu arteterapie	26
4. Praktická část	27
4.1 Metodický list 1 Austrálie – země protinožců	28
4.1.1 Pomůcky	28

4.1.2	Duševní a kognitivní cíle	28
4.1.3	Sociálně kulturní cíle	29
4.1.4.	Metodický postup interaktivní dílny	29
4.1.5	Postřehy z dílny	32
4.1.6	Zhodnocení a ověření naplnění cílů	32
4.1.6a.	Dosažení duševních a kognitivních cílů	32
4.1.6b.	Sociálně-kulturní cíle	33
4.1.6c.	Zhodnocení naplnění cílů	34
4.2	Metodický list 2 Vietnamci jak je neznáme	35
4.2.1	Pomůcky	35
4.2.2	Duševní a kognitivní cíle	36
4.2.3	Sociálně-kulturní cíle	36
4.2.4	Metodický postup interaktivní dílny	36
4.2.5	Postřehy z dílny	38
4.2.6	Zhodnocení naplnění cílů	38
4.2.6a.	Duševní a kognitivní cíle	38
4.2.6b.	Sociálně-kulturní cíle	39
4.2.6c.	Zhodnocení naplnění cílů	40
5.	Závěr	40
	Použitá literatura	42
	Přílohy	45

Úvod

Knihovny jsou v současné době stále ještě obecně vnímány jako vzdělávací instituce, jako součást infrastruktury vzdělávacího systému, tedy místo studijní podpory a zázemí, zdroj literatury, databanka poznatků. Pravidelní čtenáři a návštěvníci knihoven však již ví, že knihovny začínají poskytovat mnohem komplexnější služby nejen, co se týká informačních technologií, ale i procesu celoživotního vzdělávání jedince a společnosti. Poskytují vlastní neformální vzdělávání, hledají nové cesty, jak návštěvníky vzdělávat, inspirovat, motivovat k četbě a rozvoji. V kulturní oblasti to jsou např. besedy se spisovateli, besedy a promítání s cestovateli, koncerty, výstavy malířů, grafiků, sochařů, fotografů, ilustrátorů knih, interaktivní dílny v návaznosti na vystavená díla, interaktivní dílny s knihou atd. Prohlubují spolupráci se školami, hlavně jejími pedagogy. I naše knihovna, ve které pracuji, se o to snaží.

Jako knihovnice mám na starost nejen půjčování knih, ale i výstavní činnost, její propagaci a s ní spojené vzdělávání. Prvotní myšlenka, která mě přivedla k postupnému několikaletému vypracování metodických listů interaktivních dílen pro děti, byla vzpomínka na má školní léta. Chceme-li, aby žák si kulturní prostředí mimo školu užil, a zároveň se něco nového naučil, něco nového pochopil, měl vnitřní emocionální zážitek i prožitek, měli bychom ho k tomu dostatečně a zajímavým způsobem motivovat. S první interaktivní výtvarnou dílnou jsem se setkala v Galerii moderního umění v Náchodě. A ta mě inspirovala k vytváření vlastních interaktivních dílen ke konkrétní knize a její ilustraci jako uměleckému dílu v návaznosti na právě probíhající výstavu v naší knihovně.

Ve své bakalářské práci, hlavně v její praktické části, bych ráda poskytla své v praxi vyzkoušené 3 (z 13) metodické listy pro žáky MŠ a ZŠ. Jsou určeny všem učitelům a knihovníkům jako námět pro další práci s knihou a její ilustrací, mohou je inspirovat k jejich vlastním lekcím/hodinám. Čerpala jsem z poznatků biblioterapie, artefiletiky a arteterapie, s jejichž teoretickým vymezením, východisky, cíli, prostředky, metodami, požadavky na terapeuta, pedagoga seznamuji ve své teoretické části, hlavně formou citací fundovaných odborníků.

Tyto terapie klientům pomáhají objasňovat jejich problémy. Artefiletika jako umělecko-pedagogická disciplína využívající obdobných postupů jako arteterapie, resp. uměleckých výrazových prostředků, napomáhá k integrativnímu duševnímu rozvoji a k pozitivní prevenci psychosociálních poruch.

Protože naše knihovna se nachází v Kostelci nad Orlicí, kde Ministerstvo vnitra ČR zřídilo pobytové zařízení, setkávají se zde žáci i kostelečtí občané s lidmi různých národností. Stává se tedy městem multikulturním. Výběr knih v návaznosti na výstavy převážně směřuji tak, abych dětem usnadnila pochopení jiné kultury, chování lidí v ní žijících, jejich zvyklostí, kulturních tradic, náboženství i mystiky země. Tato zážitková pedagogika je mi blízká, neboť současný systém vzdělávání je stále z velké části založen na paměťovém učení. Děti se mi svěřují a jsou otevřené, oceňují komunikativní, vnímavé a vstřícné chování. V každé interaktivní dílně děti tvořivě relaxují. Povzbuzuji je ke zdravému sebevědomí. Ačkoliv jsem ten, který dílnu vede, směřuje aktivity k cíli, nevystupuji jako pedagog. Přirozenou autoritu si u dětí získám, neboť se umím vcítit do jejich chápání světa.

Při dílnách děti motivuji ke čtení knih mnou doporučené literatury. Čtení nejenže čtenáře obohacuje, nabíjí ho energií, povzbuzuje ho k činnosti, nebo ho naopak uklidňuje, ale i uvolňuje nahromaděné psychické napětí a odčerpává různé formy strachů a úzkostí. Může tedy i osobnostně rozvíjet.

Ve svých metodikách se zaměřuji na racionální, ale i na emocionální vnímání uměleckého díla, ať je to kniha nebo fotografie na výstavě. V případě knihy a četby se zabývám, ať už se jedná o knihu beletristickou nebo naučnou, i jejím edukačním potenciálem. Zároveň zařazuji témata z hlediska speciální pedagogiky. Např. metodický list Vietnam, jak ho neznáme, jsem vytvářela tak, aby byl výchovným z hlediska etopedie.

1. Biblioterapie

Pojem biblioterapie pochází z řeckého *biblion* (kniha) a *therapeia* (léčit) (Svoboda, 2013, s. 10). Americký farář a esejistka Samuel McCord Crothers byl v roce 1916 prvním, který z těchto dvou slov vytvořil termín biblioterapie = léčba knihou (Svoboda, 2013, s. 10). Definice z roku 1941 nám sděluje, že biblioterapie je využití knih při léčbě nervových onemocnění. *„V současnosti není biblioterapie vázána pouze na tuto úzkou skupinu klientů, ale může být využita i při práci s lidmi, kteří nemají „viditelné“ zdravotní problémy (např. zejména v případech terapeutických sezení, která jsou nasměrována na relaxaci, povzbuzování sebevědomí jednotlivců, vytváření interakcí v kolektivu účastníků atd.)“* (Svoboda, 2013, s. 10). Biblioterapii, která má lékařský charakter a je realizována hlavně při psychoterapeutických sezeních v nemocnicích, psychiatrických klinikách a v soukromých ordinacích, uvádí Američanka Rhea J. Rubin jako biblioterapii klinickou (Svoboda, 2013, s. 10). Institucionální biblioterapie využívá literatury, která by měla u hospitalizovaných pacientů zrcadlit psychický a zdravotní stav člověka (Svoboda, 2013, s. 10). Má didaktický charakter. Součástí terapií speciálně pedagogických je vývojová terapie, v současné době chápána jako expresivně-formativní (Svoboda, 2013, s. 10).

1.1 Teoretická vymezení biblioterapie

„V širším speciálněpedagogickém kontextu znamená biblioterapie expresivně-formativní terapii, která využívá terapeutické práce s textem za účelem navození žádoucího prožívání, chování a jednání klientů individuálně a společensky prospěšným směrem“. V užším speciálněpedagogickém kontextu pak biblioterapie využívá především obsahu textu. Tj. opírá se zejména o sémantické obsahy slov, významová poselství odstavců a sdělení knih, která z vybraných textů vyplývají“ (Svoboda, 2013, s. 9).

1.2 Teoretická východiska

Biblioterapie vychází z poznatků několika oborů: bibliopsychologie (nauky o vlivu četby), psychoterapie, klinické medicíny a knihovnictví. Bývá často definována jako záměrná práce s knihou v rámci psychoterapie. Když četba přináší informace různého druhu, mluvíme o informační funkci, kterou má především naučná literatura. Zaujímáme-li díky ní různé postoje a názory, pak jde o funkci výchovnou. Srovnáváme-li autorovy názory se svými, což může vést ke změně vlastního názoru, nazýváme takovou funkci „zrcadlo“. Stává se, že se čtenář úplně ztotožní, neboli identifikuje s některou postavou, která mu pomůže při řešení jeho vlastních problémů. Když při čtení knihy dojde ke katarzi, tedy k psychické očistě, má pak tato kniha funkci očištnou. Kniha graficky vyvedená, vybavená ilustracemi přináší funkci estetickou. A nezbytnou funkcí je při čtení knihy relaxace (Svoboda, 2013).

1.3 Cíle biblioterapie

„Biblioterapie je metoda psychoterapie, využívající léčebné a podpůrné účinky četby. Může být individuální (svépomocná) či skupinová (biblioterapeutická) skupinová sezení vedená odborným terapeutem s možnou asistencí knihovníka. Proces biblioterapie je zaměřený na racionální, ale hlavně emoční percepci vybraného díla. Smyslem terapie je reflexe prožívané zátěžové situace na pozadí četby knihy, při níž dochází u pacienta k celkovému uvolnění nahromaděného psychického napětí, ke katarzi, vhledu, uvědomění si významu prožívané situace, k jejímu přijetí, vyrovnání, též k obnově radosti ze života, podpoře osobní spokojenosti apod. Jedná se o pozitivní ovlivnění psychosomatického stavu trpícího jedince a o posílení jeho psychické odolnosti a vyrovnanosti (navíc samotným čtením dochází u čtenáře k rozvoji fantazie, tvořivosti, kritického myšlení, komunikačních schopností atd., tedy i k rozvoji osobnosti jako takové, k utváření endoceptu.“

Dostupné z: <http://wiki.knihovna.cz/index.php/Biblioterapie>

K hlavním cílům biblioterapie patří: rozvoj slovní zásoby a vyjadřovacích schopností, urychlená adaptace na novou životní situaci, vytvoření si odstupů od vlastních problémů, pomoc při zbavování se strachu a úzkosti, kompenzace a saturace potřeb, vzbuzení nových zájmů (aktivace a stimulace k uzdravení), seberealizace a zvýšení sebevědomí, socializace a stimulace komunikace s prostředím, změna hodnot a postojů, rozvoj divergentního myšlení a schopnost řešit problémy, rozvoj kognitivních funkcí (paměť, pozornost a koncentrace, rychlost zpracování informací, exekutivní funkce - plánování, organizování, řešení problémů, emocionální seberegulace, vyjadřovací schopnosti a porozumění řeči, prostorová orientace a vnímání), překonávání depresivních rozlad, pozitivní emocionální stimulace, oživení imunologického systému, a tím zaktivizování samoléčby, posílení radosti ze života, zmobilizování aktivity a odvahy, podpora vnitřní spokojenosti a pohody, posílení víry ve vlastní sílu, rozvoj kreativity a seberealizace.

1.4 Prostředky biblioterapie

Prostředkem biblioterapie je psaný text. Pohlížet na ni můžeme ze speciálně-psychologického, psychologického a teologického kontextu. Využívá-li se atributů lyriky, taková léčba se nazývá poetoterapie. Přísloví, hádanky a pořekadla, tedy kratší slovní hříčky, zase využívá terapie paremiologická. Pokud se klient vžívá do role literárního hrdiny, mluvíme o imagoterapii. Narativní terapie je léčba vyprávěním příběhů a pohádkoterapie je léčba pomocí pohádek. Rozborem náboženského textu se zabývá hagioterapie. Léčivé účinky textu lze umocnit pohybem, hudbou, dramatickým zpracováním, filmovou projekcí atd. (Svoboda, 2013, s. 12).

1.5 Domény biblioterapie, metody biblioterapie

Domény neboli jednotlivé oblasti biblioterapie si můžeme představit podle způsobu práce s klienty, podle převládajícího zacílení nebo podle využití biblioterapeutického materiálu (Svoboda, 2013, s. 13). Pokud terapeut vybírá pro svého klienta či skupinu klientů vhodnou knihu, která odráží psychosomatické

stavy, jedná se o řízenou biblioterapii psychosomatickou a psychoregulační. Klient se částečně ztotožňuje s hlavním kladným hrdinou a z jeho příběhu čerpá novou životní sílu a ponaučení (Svoboda, 2013). Uvolní-li terapeut žádoucím směrem klienta a stimuluje umně nastavenými alegoriemi jeho vizuální představivost a snění, pak se jedná o řízenou biblioterapii relaxační (Svoboda, 2013, s. 31). Pokud jich terapeut nevyužívá a příběh není zacílen na konkrétní psychosomatický problém, pak se jedná o biblioterapii relaxační neřízenou (Svoboda, 2013, s. 29). Výchovně-vzdělávacími cíly se zabývá řízená biblioterapie edukační, která se od školských postupů liší především ve zdůraznění zábavné složky výchovně-vzdělávací práce a absencí kontrolních, tedy klasifikačních mechanismů (Svoboda, 2013, s. 44). Psaní biblioterapeutického deníku, který si klient píše sám, kam zaznamenává vše, co prožil, plní funkci němého přítele. Tento způsob práce vyžaduje naprostou důvěru mezi terapeutem a klientem. Každý z nás máme v sobě kreativní potenciál. Vybudovat u klienta radost z vlastní pisatelské tvorby a zvýšit jeho sebevědomí, neboť radost je jeho prvním elementem, se snaží terapeut v biblioterapii tvůrčího psaní (Svoboda, 2013, s. 54). Biblioterapie narativní, která nemá za úkol rozkrývat klientovu osobnost a měnit pomocí jeho navazujících příběhů, které znovu prožívá, jeho náhled na život a hledat nový alternativní, pozitivní výklad jak je tomu u narativní terapie, narativní psychologie nebo narativní psychoterapie (Svoboda, 2013, s. 61). V práci s příběhy zasahuje do socializace, edukace, integrace klientovi osobnosti. Snaží se v něm probudit zájem o dění kolem sebe, posílit jeho sebevědomí a pozitivní emoce a poskytuje mu v bezpečném kruhu možnost sdělování si svých zážitků vlastním předčítáním své tvorby (Svoboda, 2013, s. 62). Biblioterapie lyrická, která se liší od poetoterapie tím, že nedodrhuje obvyklé prvky poezie, je častou formou básní volný verš. Kvalita textu se projeví až při samotném recitování, neboť ho je možné dramaticky ztvárnit pohybem těla na místě i v prostoru, využít melodií a zpěvu, změnit dynamiku hlasového projevu, různých předmětů k vytváření zvuků atd. (Svoboda, 2013, s. 69). Biblioterapie polyestetická prokombinovává práci s textem s artotechnikami jako jsou koláže, sošky, kresby na zdi, psaní do písku, psaní smyvatelnými barvami, graffiti, psaní na tělo atd. (Svoboda, 2013, s. 82). Biblioterapie virtuální využívá moderních způsobů rychlého spojení

prostřednictvím internetu jako je Facebook, Netlog, Skyp, ICQ nebo mobilu. Skupiny lidí tak sdílejí stejné nebo podobné téma, hodnoty a vzájemně se literárně obohacují. Nevyžaduje přímý bezprostřední kontakt s terapeutem. Terapeut se zapojuje na „dálku“ (Svoboda, 2013, s. 75). Ontogeneticky orientovaná bibliografie, která využívá literární tvorby a biblioterapeutického působení na matku a plod již v prenatálním období. Každý zodpovědný rodič ví, že po narození až po vstup dítěte do školy je kniha jednou ze základních pomůcek sloužících ke všestrannému duševnímu vývoji a k psychické hygieně (Svoboda, 2013, s. 87). Metodické postupy, kdy všichni účastníci sezení např. vychází ze stejného textu nebo si vybírají text podle své nálady, anebo čtou na pokračování, používá receptivní biblioterapie. V aktivní biblioterapii účastníci tvořivě píšou na různé kvalitativní úrovni. Vypráví příběh individuálně nebo štafetově až do vyvrcholení děje nebo dokončují předložený text dopisováním např. slov do vět (Svoboda, 2013).

1.6 Požadavky na pedagoga, biblioterapeuta

Jaký je rozdíl mezi knihovníkem a biblioterapeutem? Knihovník pomáhá vyhledávat takové knihy a informace, které si čtenář žádá, oproti tomu biblioterapeut vybírá uživateli takové knihy, aby mu pomohly. Biblioterapeutem často bývají psychologové, lékaři a dostatečně erudovaní knihovníci.

2. Artefiletika

„Jako svébytný způsob pedagogické práce se artefiletika postupně vyvíjela od konce osmdesátých a počátku devadesátých let 20. století. Byla inspirována proměnami, kterými na konci dvacátého století procházela česká i světová výchova uměním a které souvisely se zřetelnými změnami celé společnosti“ (Slavík, 2011, s. 13). V polovině devadesátých let minulého století ji do české výtvarné výchovy zavedl doc. Jan Slavík, CSc. (Géringová, 2011, s. 124).

Pojem artefiletika vznikl ze slova arte, které odkazuje k umění samotnému a zároveň také k arteterapii a slova aletický odkazujícího k filetickému přístupu ve výchově, který spojuje výrazový projev (výtvarný či dramatický) s rozhovorem o zážitcích, jež z něho vycházejí (Géringová, 2011, s. 124). Slovo „filetický“ pojmenovává takové pojetí výchovy, které propojuje emocionální a sociální rozvoj s rozvojem intelektuálním (Slavík, 2001, s. 12). Artefiletika rozvíjí pozitivní rysy osobnosti a působí preventivně v oblasti psychických a sociálních patologií. Zaměřuje se na podporu citlivosti a vnímavosti estetických kvalit života, tvořivosti a citlivosti vůči světu a vztahům (Potměšilová a kol., 2010, s. 15). Artefiletika definována Slavíkem jako výchovné pojetí, jehož hlavním principem je spojení výrazové hry s reflektujícím dialogem, využívá uměleckých výrazových prostředků k integrativnímu duševnímu rozvoji a k pozitivní prevenci psychosociálních poruch (Potměšilová, 2010, s. 15). Je to zážitkové pojetí vzdělávání. *„Artefiletika je tedy název pro specifický přístup k uplatnění uměleckých aktivit ve všeobecném vzdělávání a ve výchově. Artefiletické pojetí bylo inspirováno arteterapií a vyrůstá z výtvarné výchovy, takže původním a příznačným pracovním prostorem pro artefiletiku je oblast tzv. vizuality (= vidění ovlivněné kulturou, výtvarná tvorba a vizuální prezentace)“ (Slavíková, Slavík, Eliášová 2007, s. 13).* Teoretické a metodické principy artefiletiky se uplatňují ve výtvarné, hudební, literární, dramatické výchově apod. Tyto dvě stránky se uplatňují v praxi buď společně, nebo samostatně (Slavíková, Slavík, Eliášová 2007, s. 13).

2.1 Teoretická východiska

Teoretické zázemí pro artefiletiku tvoří fenomenologická filozofie, z níž artefiletika čerpá možnost pečlivého pozorování bez předsudků. Dále pak tvarová estetika a psychologie, z které známe pojem „dobrý tvar“, tedy vyváženost figury a pozadí, a nakonec je to sémiotika, z které přejímáme znaky a symboly, jenž slouží nejen ke komunikaci, ale jejich prostřednictvím jsme schopni přijímat informace našich předků a předávat je (Potměšilová, 2010, s. 16). Východiskem pro teorii a praxi artefiletiky je výtvarný zážitek a prožitek. *„Slovem „zážitek“ označujeme osobní přístup k určité životní situaci, kterou jsme díky zážitku uchopili a můžeme se k ní ve vzpomínkách navracet. Zážitkem je to, co ze situace můžeme uchopit, pamatovat si a dále s tím v myšlenkách, v představách nebo fakticky zacházet. Jinými slovy: ačkoliv situaci prožíváme zde a nyní, zážitkem je pro nás v konečném důsledku to, co si ze situace odnášíme jako vzpomínky, více nebo méně přístupné pro opakovaný návrat“ (Slavík, 2001).* *„Prožitek je potom součástí zážitku ztělesněný v pocitech, emocích a náladách, které se k zážitku vážou; představují tedy fyzickou součást zážitku“ (Géringová, 2011, s. 138).* *„Prožitek nebo zážitek a jejich reflexe, jsou vždy spjaty s vlastní osobou prožívajícího“.* *„Prožitek (a umělecký prožitek zvláště), který je ze své podstaty spjat s emocemi, tak může být nástrojem jejich kultivace, pokud bude cílený, reflektovaný a uváděný v patřičném rámci“ (Géringová, 2011, s. 138).* Pokud není naplněná potřeba sdílení zážitků a prožitků, vede zážitková pedagogika k pocitům frustrace, marnosti a ztráty smyslu (Géringová, 2011, s. 139). Spojení exprese s reflexí odlišuje artefiletiku od výtvarné výchovy a přibližuje ji k arteterapii, ale protože neléčí, tak ji od arteterapie přibližuje zase zpět k výtvarné výchově. Stojí tak na pomezí mezi terapií a pedagogikou.

2.2 Cíle artefiletiky

„Cílem artefiletiky je poskytnout člověku odhalení vlastních psychických možností i mezí, dát mu šanci nalézt jeho místo a jeho úlohy v lidském společenství, vybavit ho citlivostí k bolesti druhých bytostí, připravit ho k duchovnímu růstu a k nalézání životního smyslu s oporou v lidské kultuře“ (Potměšilová, 2010). Znamená to *„co nejlépe zpracovat sociokognitivní konflikt neboli racionální spor a využít ho*

k odhalení dosud skrytých rozdílů nebo shod mezi účastníky, k respektování jedinečnosti a vzájemné odlišnosti k poznávání interpretační rozmanitosti, ke vzájemnému intelektuálnímu, citovému i motivačnímu podněcování a k inspiraci“ (Géringová, 2011, s. 135). Pedagogův cíl je zprostředkovat účastníkům tvořivé zážitky a vymezit dostatečně široký a bezpečný prostor pro reflektivní dialog (Géringová, 2011, s. 129).

2.3 Prostředky artefiletiky

Artefiletika strukturuje postupy poznávání a porozumění skrze výtvarné dílo, neboť se inspirovala arteterapií (Géringová, 2011, s. 126). S arteterapií má společnou zaměřenost na sebepoznávání a na rozvíjení sociálních kompetencí prostřednictvím uměleckých výrazových prostředků v oblasti cílů. V oblasti metod pak zaměřenost na poznávání prostřednictvím reflektivního dialogu a v oblasti formy uspořádání v kruhu a skupinových aktivit (Géringová, 2011, s. 125). Jaké jsou odlišné přístupy artefiletiky a arteterapie? *„Problémy a emočně silné situace se v artefiletice nahlížejí nikoliv z jejich možného terapeutického potenciálu jako objekt psychoterapeutické intervence a léčení traumat, ale jako problém výkladu a interpretace v obecně lidských, kulturních souvislostech, které vytvářejí prostor pro učení, rozšiřování sebepojetí a pojetí světa (prekoncept, koncept) a pro vzájemné sdílení všelidských zkušeností“ (Géringová, 2011, s. 127).*

„V reflektivním dialogu artefiletika cíleně pracuje s odhalováním a pojmenováváním jednotlivých prekonceptů“ (Géringová, 2011, s. 134). Prekoncept je čistě osobní pojetí konkrétních jevů anebo skutečností, které mají své zdroje ve vnitřním světě, čímž jsou názory, vzpomínky, prožitky, zkušenosti každého člověka. Pokud je prekoncept jednotlivce jistou strukturou, která se vyznačuje určitými hranicemi, reflektivní dialog tyto hranice rozšiřuje, takže osobní prekoncept obsáhne prekoncepty ostatních účastníků dialogu a umožňuje, aby se koncept zjevoval ve větší úplnosti. Vyjevuje se tak vzájemná rozdílnost osobních přístupů ke světu, která může být sdílena s ostatními a může sloužit jako objekt učení“ (Géringová, 2011, s. 134). Porovnáváním a hledáním shodných prvků v artefaktech najdeme koncept (Géringová, 2011, s. 134). Artefiletiku je možno řadit mezi směry zážitkové

pedagogiky nebo zážitkového pojetí vzdělávání. V zážitkové pedagogice by měl být zážitek/prožitek podroben reflexi, jinak má omezenou působnost a může zúčastněné zatěžovat (Géringová, 2011, s. 139).

2.4 Metody artefiletiky

V oblasti metod artefiletika spojuje uměleckou výrazovou hru s tzv. reflektivním dialogem jako zdrojem nového poznání. Artefiletika kromě vzdělávacích cílů v oblasti umění a kultury rozvíjí i sociální a emoční inteligenci a eticky kultivuje žáky. Uvedeným přístupem se artefiletika hlásí k tzv. pedagogickému konstruktivismu a k edukativním směrům zaměřujícím výuku na rozvíjení kritického myšlení nebo tzv. myšlení vyššího řádu, kdy se děti učí rozumět svým vlastním duševním procesům (Slavík, 2011, s. 13). Artefiletické metody vychází z aspektů, které známe také v arteterapii: imaginace, animace, koncentrace, restrukturalizace, transformace a rekonstrukce.

2.5 Požadavky na pedagoga

Protože artefiletika je vzdělávací a výchovné pojetí postavené na uměleckých aktivitách, měl by pro ně mít pedagog dostatečné předpoklady a projít prohloubenou metodickou přípravou zaměřenou na daný věk dětí. Kromě odborných znalostí by měl mít i kvality osobnostní. Měl by být vyrovnaný, znát stinné stránky své psychiky a umět s nimi zacházet. V artefiletické dílně pak bude umět vzniklé situace řešit s nadhledem vnímavě a citlivě k dětem. Pedagog artefiletiky by měl projít speciálním zážitkovým výcvikem.

2.6. Zasazení praktické části mé práce do teoretického kontextu artefiletiky

Cíle, postupy a metody mé bakalářské práce nejvíce vychází z artefiletiky.

Podrobným popisem cílů i jejich ověřováním se zabývám v praktické části bakalářské práce. Do teoretického základu však dle mého patří „můj“ pohled na artefiletiku resp. na tu část z ní, ze které v práci vycházím.

Artefiletiku pojmám jako proces, práci s dílem (ne jen výtvarným) – výrazovou hru a následný reflektivní dialog. Děti při hře popřípadě pomocí imaginací zažijí cosi jedinečného, neopakovatelného a tento zážitek poté zaznamenají výtvarně. Průběh tvorby i samotný zážitek dále rozebíráme v rozhovorech, v dialogu. Děti tato zkušenost posouvá a obohacuje, učí se tím nejpřirozenějším zvidavým způsobem.

Co do témat, je pro mě nejdůležitější sociálně-kulturní rozvoj. Rozvíjet děti v chápání rozdílnosti, v toleranci, v odlišnosti. Aby pochopily a cítily, že se nemusí bát toho, co je jiné. Což může ovlivňovat celý jejich pohled na svět. Prostřednictvím kulturních rozdílností se dostáváme k rozdílnostem osobním a k jejich přijímání.

K dalším stěžejním tématům patří rozvoj fantazie, obohacení vnitřního světa, stmelení skupiny. Co je však stěžejní je sebevyjádření, vždyť o co jiného by artefiletika a arteterapie měla usilovat, než o sebevyjádření prostřednictvím výtvarného či jiného umění. Toto vyjádření mé podstaty, mého světa, pochopení ostatních a sdílení je velkou katarzí a působí očištně i léčivě. Děti se učí vyjádřit se, vyjádřit své emoce, vyznat se v tom, co cítí.

3. Arteterapie

„Expresivní terapie se v současné době stávají běžnou součástí terapeutické práce s klienty. Jsou postaveny na práci s expresí tedy výrazem. Klient tak na základě sebevyjádření může dospět k hlubšímu poznání sebe sama“ (Potměšilová a kol., 2010, s. 9). Jednou z expresivních terapií je i arteterapie.

„Arteterapie představuje soubor uměleckých technik a postupů, které mají kromě jiného za cíl změnit sebehodnocení člověka, zvýšit jeho sebevědomí, integrovat jeho osobnost a přinést mu pocit smysluplného naplnění života“ (Šicková, 1994 in Šicková-Fabrici, 2002, s. 32). Dle Šickové-Fabrici (2002) rysy umění, které jsou pro arteterapii významné je umění jako metafora, kdy v sobě nese skryté významy, které sdělují svoje poselství druhým lidem. Umění je univerzálním nástrojem neverbální komunikace, protože přesahuje to, co je slovy nevyjádřitelné. *„Tvořivý proces je pro svého tvůrce ventilem, umožňuje vnitřní očistu a naplnění“*, jak se Šicková-Fabrici (2002) domnívá. Napomáhá člověku pomocí výtvarné reflexe překonávat zažitá traumata, a navrácí mu do života jeho tvořivost. Tvorba nebo percepce výtvarného díla sehrává integrující roli i v oblasti mezilidských vztahů a sociálních skupin (Šicková, Fabrici, 2002, s. 25). Umělecké dílo jako symbol sjednocuje a zároveň odlišuje.

3.1 Teoretické vymezení arteterapie

„Arteterapie v širším smyslu znamená léčbu uměním, včetně hudby, poezie, prózy, divadla, tance a výtvarného umění“ (Šicková-Fabrici, 2002, s. 30). Představuje řadu pasivních i aktivních činností, např. účast na kulturně společenských akcích, besedách, přednáškách, výstavách atd.

„Arteterapie v užším slova smyslu znamená léčbu výtvarným uměním“ (Šicková-Fabrici, 2002, s. 30). Převládajícím výrazovým prostředkem je výtvarná činnost. Umělecký artefakt však není důležitý, protože rozhodující je proces tvorby a ten je integrujícím činitelem v prevenci a terapii (Šicková-Fabrici, 2002, s. 32) *„Ve většině případů se jedná o rozpravu nad artefaktem či procesem tvoření“* (Potměšilová a kol., 2010, s. 12). Arteterapii lze kromě terapeutických účelů použít i v pedagogickém procesu jako prostředek výchovy a sociální integrace.

V praxi se setkáváme s dělením arteterapie na receptivní a produktivní (Potměšilová, 2010, s. 13). „*Arteterapie receptivní je vnímání uměleckého díla vybraného s určitým záměrem arteterapeutem. Cílem je lepší pochopení vlastního nitra, poznávání pocitů jiných lidí*“ (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 30). Vcítění se do uměleckého díla se mění podle vnitřního zaměření diváka, ale i podle jeho momentální emocionální dispozice. „*K receptivní arteterapii patří návštěvy výstav a galerií, projekce diapozitivů nebo videozáznamů spojené s rozhovory o vnímaných výtvarných artefaktech apod.*“ (Šicková-fabricsi, 2002, s. 30). „*Arteterapie produktivní (aktivní) znamená použití konkrétních tvůrčích činností (kresby, malby, modelování) nebo intermediálních aktivit (tj. činností propojujících různá média), happeningu u jednotlivce či skupiny*“ (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 30).

Jiným dělením arteterapie je pak dělení na individuální arteterapii a skupinovou arteterapii. Při individuální arteterapii terapeut svoji práci staví především na vztahu terapeut – klient, který by měl být založen na důvěře a snaze pracovat na osobním tématu klienta (Potměšilová, 2010, s. 13). Při skupinové arteterapii může ještě terapeut pracovat se skupinovou dynamikou (Potměšilová, 2010, s. 13). „*Skupinová dynamika je souhrn skupinového dění a skupinových interakcí. Vytvářejí ji interpersonální vztahy a interakce osobností členů skupiny spolu s existencí a činností skupiny a silami z vnějšího prostředí*“ (Potměšilová, 2010, s. 13).

3.2 Teoretická východiska

Arteterapie hledá a nachází svá svébytná východiska nejen v psychoterapii, ale i v teorii umění, filozofii, teologii ...

3.2.1 Psychodynamická východiska arteterapie

„*Psychoanalytický přístup vidí původ kreativity v osobním konfliktu. Je zdůrazňován význam dětství, sexuality a volných asociací. Podle takto orientovaných arteterapeutů psychické poruchy vznikají z nahromaděného napětí z nevyřešených konfliktů a frustrace potřeb*“ (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 34). Podle Junga je osobnost člověka složená z více vrstev, které působí na třech úrovních vědomí. „*Je to vědomí, osobní nevědomí a kolektivní nevědomí*“. Ty se postupně syntetizují pomocí

nejdůležitějšího archetypu – self – v procesu sebeuskutečňování. Archetypy jsou vrozené zkušenosti, praobrazy intuitivního chápání světa (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 35) „*Symbolem archetypu self je podle Junga symbol celistvosti, mandala. Jungovsky orientované arteterapie jde tedy především o diagnostiku a terapii pomocí analýzy a interpretace symbolů ve snech, fantaziích, mýtech, které jsou zviditelněny v umělecké expresi*“ (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 36). Individuální psychologie diagnostikuje z výtvarné produkce klientů pocity méněcennosti, nízkého sebevědomí a sebehodnocení. Následně přes zážitek úspěšnosti při výtvarné aktivitě posiluje sebevědomí klienta a mění tak jeho sebehodnocení. Filozofickým východiskem tvarové psychologie je fenomenologie (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 36). „*Prezentuje názor, že podstatou věcí, fenoménů, není to, co vnímáme smysly, ale to, co můžeme odhalit duchovním zrakem, nahlížením na podstatu věcí pomocí intuice*“ (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 36). Humanistický přístup předpokládá nedirektivní působení arteterapeuta, jakéhosi katalyzátoru, který do procesu terapie nezasahuje, i když je přítomen (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 38) Věří, že každý člověk svými vnitřními zdroji dokáže sám sebe vést k růstu (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 38). Logoterapeutický přístup je teoretickým východiskem terapeutů, kteří pracují s lidským utrpením, které lze transfigurovat do lidského činu, v případě arteterapie do výtvarného projevu. „*Umění tu jedinečnou formou reflektuje i tabuizovaná témata, jakými jsou stárnutí, utrpení, smrt nebo izolace*“ (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 39). Postmoderna vychází z teorie chaosu a metodou postmoderny je introspekce. Je to reflexe svého nitra, zkoumání vlastních subjektivních zkušeností. Vše patologické klient přetváří do uměleckého artefaktu. Člověka léčí poznání příčiny nemoci (Šicková-Fabricsi, 2002 s. 40). Není důležité, aby byl zážitek měřitelný, ani aby byl verifikovatelný. Hlavními cíli spirituálně-ekologického východiska je odpovědnost, svobodná volba, autenticita a láska. Dochází k tzv. recyklaci původního problému k integrujícímu, kreativnímu činu, který je nepřenosný, transcendentální a člověka samotného přesahuje (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 41).

3.3 Cíle v arteterapii

V arteterapii jde u každého jednotlivého klienta o naplnění různých cílů. Nejobecněji dělíme cíle arteterapie na individuální a sociální. *„Uvolnění, sebeprožívání a sebevnímání, vizuální a verbální organizace (uspořádání) zážitků, poznání vlastních možností, přiměřené sebehodnocení, růst osobní svobody a motivace, svoboda pro experimentování při hledání výrazu pocitů, emocí nebo konfliktů, rozvoj fantazie, nadhled, celkový rozvoj osobnosti“* jsou cíle individuální (Potměšilová, 2010, s. 14). Mezi sociální cíle patří *„vnímání a přijetí druhých lidí, vyjádření uznání jejich hodnoty, jejich ocenění, navázání kontaktů, zapojení do skupiny a kooperace, komunikace, společné řešení problémů, zkušenost, že druzí mají podobné zážitky jako já, reflexe vlastního fungování v rámci skupiny, pochopení vztahů, vytváření sociální podpory“* (Potměšilová, 2010, s. 14).

3.4 Prostředky arteterapie

Prostředkem arteterapie jsou výtvarné projevy klientů, ve kterých nejde o konečné dokonalé dílo, ale o proces tvorby jako léčebného prostředku.

3.5 Metody arteterapie

„Metodu můžeme obecně definovat jako soubor postupů či kroků, které vedou k danému cíli. Metody v arteterapii mohou vést k dvěma cílům. Prvním cílem je pojmenování či vytvoření diagnózy, druhým pak terapeutická práce s klientem, s jeho osobním tématem“ (Potměšilová, 2010, s. 157).

Šicková-Fabricsi (2002, s. 125) uvádí tyto základní metody v arteterapii: imaginace, animace, koncentrace, restrukturalizace, transformace, rekonstrukce. *„Metoda imaginace je vhodná pro lepší sebezpočtení, pro uvolnění emocí, pro vyjasnění postojů k sobě i k druhým lidem“* (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 126). Pomocí imaginace, někdy nazývanou vizualizací, se člověk může vrátit k některým situacím ze svého života, které může znovu prožít. Ty pak s pomocí terapeuta zpracuje a zhmotní je ve výtvarném díle. Svůj problém vidí z jiného úhlu pohledu a tím i možnost měnit svoje postoje (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 125). *„Metoda animace se používá při*

rozhovoru nad výtvarným dílem“ (Potměšilová, 2010, s. 158). Jedná se o rozhovor v třetí osobě, během něhož se klient nebo terapeut ztotožní s částí výtvarného díla, např. s věcí či postavou na obrázku, či celým výtvarným dílem a hovoří pak jejich jménem (Potměšilová, 2010, s. 158).

„Nejčastější formou koncentrace v arteterapii je vytváření mandaly“ (Potměšilová, 2010, s. 158). Slovo mandala v sanskrtu znamená kolo, oblouk. Mandala jako posvátný kruh se vyskytuje v nejrůznějších náboženstvích. *„V Tibetu je mandala vysvětlována jako harmonické spojení kruhu a čtverce, kde kolo je symbolem nebe, transcendence, vnějších sil a nekonečna, kdežto čtverec představuje vnitřní síly, to, co je spojené s člověkem a zemí. Oba obrazce spojuje centrální bod, který je zároveň počátkem i koncem celého systému“* (Potměšilová, 2013). Tibetská mandala slouží jako pomůcka k meditaci. Indická mandala vyjadřuje mikrokosmos ideální reality. Touha člověka po celistvosti, po seberealizaci – to je mandala. Udo Baer, německý arteterapeut, navrhl proces vytváření mandaly – těla (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 130). Mandaly mohou být očišťujícím procesem nebo naopak posilujícím určitou vlastnost či jednotlivé oblasti života člověka. Hledání nového pohledu na daný problém, na dané téma je cílem metody restrukturalizace. Tato metoda vede klienta k hledání aktivního řešení. Artefakt, který znázorňuje klientův osobní problém, a který chce vyřešit, klient sám rozstříhá, a pak se ho snaží poskládat jako mozaiku do jiného obrazce (Potměšilová, 2010, s. 158). O metodu transformace se jedná, když klient přetransformovává své pocity z vnímání jednoho uměleckého díla do jiného. Např. verbálně-literární text do neverbální-výtvarné podoby nebo hudební produkci do výtvarného díla a naopak (Šicková-Fabricsi, 2002, s. 131). Rekonstrukce je metoda, kdy klient dotváří artefakt dle svých pocitů (Potměšilová, 2010, s. 158).

3.6 Požadavky na arteterapeuta

V rolích arteterapeutů působí absolventi široké škály oborů – speciální a výtvarní pedagogové, psychologové, lékaři, střední zdravotnický personál.

Dvě základní oblasti profilu arteterapeuta jsou jeho osobnost a odborná připravenost (Potměšilová, 2013, s. 30). Měl by mít vysoký morální a etický kredit, měl by v terapii sledovat vždy jasný terapeutický nebo diagnostický cíl (Šicková-Fabrici, 2002, s. 58). Osobnostními rysy by pak měly být empatie, komunikativnost, schopnost navázat, udržet a ukončit vztah klient – terapeut. Měl by mít příjemné, jasné a rozhodné vystupování a hlavně působit důvěryhodně. Měl by umět dát klientovi různými způsoby komunikace najevo svůj zájem. Např. nakloněním těla a nasměrováním hlavy, zrakovým kontaktem, přátelským výrazem tváře, projevením zájmu, neverbálními signály a snížením se na úroveň klienta – tj. nejen dosažením stejné úrovně očí, ale hlavně komunikační úrovní (Potměšilová, 2013, s. 30). Mezi základní techniky, jak udržet s klientem komunikaci patří kladení vhodných otázek, jednoduchá akceptace, zachycení a objasnění, parafrázování, interpretace, ujištění a využívání pomlky. Klient by měl mít pocit, že mu terapeut rozumí a akceptuje ho. Ukončit vztah klient – terapeut by měl terapeut umět stejně tak dobře, jako vést terapii. Pro klienta by ukončení terapie mělo být jasné, ale citlivé a taktní (Potměšilová, 2013, s. 31). Druhou důležitou oblastí je odborná připravenost terapeuta. Arteterapeut by měl být vzdělán v oblasti psychologie, psychiatrie, speciální pedagogiky, výtvarného umění a výtvarné výchovy. Měl by znát dostupné metody a techniky arteterapie, aby mohl poskytovat kvalifikované rady, návody a informace. Měl by tedy absolvovat sebezkušenostní výcvik v arteterapii, aby uměl vhodně a citlivě tyto metody a techniky při práci s klientem volit (Potměšilová, 2013, s. 31). Terapeut by měl být přirozený, nic nepředstírat, měl by maximálně respektovat klienta, i když neříká pravdu, soustředit se na klienta, ne na sebe, komunikace by měla být srozumitelná, v tématu by měl jít tak daleko, jak je klient ochoten zajít. Vztah by měl být založen na principu jednosměrného zrcadla – ustanovení, rozvíjení a udržování vztahu (Potměšilová, 2010, s. 14).

3.7 Zasazení praktické části mé práce do teoretického kontextu arteterapie

Co je pro mě arteterapie? Je to léčba výtvarným uměním. Ano, já děti neléčím, je to pořad spíše očištný a vzdělávací program, který s nimi dělám, dotýkám se ale i jejich niterných témat a sebevyjádření, kde už se s prostředky arteterapie setkávám. Každé expresivní sebevyjádření vychází z podstaty člověka a z jeho nevědomých vrstev, toto vyjádření je proto autentické a nad pracemi se můžeme dobře bavit, i když normálně by děti třeba neměly co říct, styděly by se, bály. V jednom z úkolů v praktické části děti kreslí, po přečtení úryvku z knihy a následné imaginaci, pocit/emoce, které mají z emocionálně vypjaté situace, tyto pocity potom s dětmi rozebírám. V tomto úkolu jsou emoce, které se zde projevují, a následné jejich pojmenování, velice silné, tato část je z mých úkolů arteterapie nejbliž.

4. Praktická část

Záměrem mé bakalářské práce je, aby po jejím přečtení knihovník nebo pedagog získal základní přehled o biblioterapii, artefiletice a arteterapii, a dle vypracovaných metodik s přílohami si vytvořil svoji vlastní přípravu na lekci, hodinu či animační program. Motivovali mě k tomu sami pedagogové, kteří přicházeli s dětmi k nám do knihovny na mnou vytvořené interaktivní dílny. Ptali se mě, odkud metodické listy čerpám, jestli jim mohu prozradit název „oné“ publikace.

Cílem a smyslem mých metodických listů je zvýšit u dětí povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s neživou i živou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí - pochopit podstatu bytí. Naučit je vzájemné spolupráci, toleranci a pomoci ve všech situacích našeho lidského konání. Aby věděly, že mohou pomoc nabídnout i kdykoliv o pomoc požádat. Dále pak být emotivními, své emoce dávat najevo a umět s nimi kultivovaně zacházet. Ukázat jim cestu jak na sobě pracovat být zdravě sebevědomou bytostí, znát svoji hodnotu, kvality, ale i umět rozpoznat svoje nedostatky a stinné stránky osobnosti. Do budoucna je tak naučit předcházet psychosomatickým onemocněním.

Způsob projektového vyučování volím proto, neboť učitel může na dílnu navázat a v dalších vyučovacích hodinách ji rozvíjet. Tak umocňuje a prohlubuje jmenované cíle, neboť tyto cíle jsou dlouhodobé.

Konkrétní náměty volím vzhledem k celosvětovým změnám. Svět, náš kraj, region, město se stává multikulturním, ač chceme nebo ne. Ráda bych, aby se děti staly tolerantními, respektovaly jeden druhého.

Duchovní a spirituální oblast u dětí rozvíjím tím, že je seznamuji s různými národy a národnostmi, hlavně s jejich původními obyvateli např. Aborigini - původními obyvateli Austrálie, jejich kulturou, zvyky, náboženstvím i mystikou.

4.1 Metodický list 1

Austrálie - země protinožců

Na motivy knihy Ivany Peroutkové: Anička v Austrálii

V rámci výstavy fotografií zapůjčených cestovní kanceláří GO2 v Praze

Určeno pro: děti 1. - 5. ročníků ZŠ a předškolních dětí MŠ v počtu 20 dětí ve třídě, max 25 dětí ve třídě

Doba trvání: 3 hodiny, v polovině s velkou přestávkou (20 min) na svačinu a odpočinek

4.1.1 Pomůcky:

- ✓ vystavené barevné fotografie Austrálie
- ✓ kniha od Ivany Peroutkové: Anička v Austrálii (viz Příloha Použitá literatura Metodický list 1)
- ✓ z internetu vytištěné obrázky bumerangů na ukázkou
- ✓ předem připravené z tvrdé čtvrtky přírodní barvy vystříhané bumerangy
- ✓ přírodní balicí papír o rozměru asi 70 cm x 1 m pro práci ve skupině
- ✓ temperové barvy: bílá, žlutá, hnědá, černá
- ✓ palety na barvy
- ✓ kulaté štětce tenké na malování bumerangu
- ✓ kulaté štětce širší na malování - tetování Maora
- ✓ voskovky na obrys žáka
- ✓ barvy na obličej
- ✓ ofocená ilustrace: barevná mapa předsádky knihy Anička v Austrálii

4.1.2 Duševní a kognitivní cíle:

- ✓ emocionální zážitek ze hry, emocionální prožitek z výtvarné tvorby, rozvoj fantazie
- ✓ seznámení se s knihou Ivany Peroutkové: Anička v Austrálii
- ✓ poznání Austrálie, jejich obyvatel, fauny a flóry

4.1.3 Sociálně-kulturní cíle:

rovina sociální

- ✓ primární prevence sociopatologických jevů
- ✓ rozvoj sociální citlivosti, tolerance, respektu
- ✓ zamýšlet se nad tématem různých pohledů na svět

rovina hodnot

- ✓ zvýšit povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s neživou i živou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí

rovina rekreační

- ✓ formou hry relaxovat

4.1.4 Metodický postup interaktivní dílny

a) Děti přivítáme a vybídneme je k prohlídce výstavy barevných fotografií.

b) Představíme jim výstavu a formou otázek asociace s nimi navazujeme kontakt na téma prázdniny a s ním spojené cestování a tím, co vidí na fotografiích. Např. „Kde všude jste o prázdninách byly? Kam rádi cestujete? Navštívil někdo z vás i jinou zemi než je česká republika? Viděly jste na svých cestách něco zajímavého a neobvyklého co u nás Kostelci nad Orlicí nebo v České republice nemáme?“ A co zajímavého a pro vás neobvyklého jste viděly na vystavených fotografiích? Jmenujte mi zvířata, která u nás v České republice s výjimkou ZOO nežijí“?

c) Seznámíme je se zvířaty, která žijí v Austrálii:

- ✓ žralokem obrovským (viz fotografie nebo ukázka z encyklopedie Svět zvířat IX. Ryby (2).)
- ✓ želvou skrytohlavou, dlouhokrčkou australskou (viz fotografie na výstavě nebo ukázka z encyklopedie Svět zvířat VII.)
- ✓ divokým psem dingem (viz vystavená fotografie)
- ✓ andulkami (viz fotografie nebo ukázka z encyklopedie Svět zvířat V. Ptáci (2).)

- ✓ s vačnatcem: tasmánským čertem (viz fotografie nebo ukázka Svět zvířat I. Savci (1).)
- ✓ s vačnatcem: klokanem obrovským (viz fotografie nebo ukázka z encyklopedie Svět zvířat I. Savci (1).)
- ✓ s vačnatcem: medvědkiem koalou (viz fotografie nebo ukázka Svět zvířat I. Savci (1)) a Pandou, abychom vysvětlili rozdíly, kterými se od sebe liší

d) Naučnou část osvěžíme hrou na klokana velkého – děti skáčou z místa do dálky jako klokan velký, který má nejdelší skok 13,5 m. Délku skoku jim měříme pro jejich lepší představivost.

e) Po fauně je seznámíme s Velkým bradlovým útesem v okolí, kterého žije až 2000 druhů ryb - ukázka v encyklopediích, a který patří mezi chráněnou krajinnou oblast v moři a je pod ochranu UNESCO.

f) Otázkami navazujeme na další chráněné krajinné oblasti:

Např. „Znáte děti i vy nějakou chráněnou krajinnou oblast u nás v České republice? Jak poznáme chráněnou krajinnou oblast? Co zde smíme a nesmíme dělat?“

Seznamujeme je s další chráněnou oblastí v Austrálii, kterou je Národní park ULURU s posvátnou horou domorodých obyvatel Aboridžinců (viz ukázka vystavená fotografie)

g) Čteme z knihy Anička v Austrálii od Ivany Peroutkové kapitolu s názvem U opery, v přístavu, tajemný zvuk didžeridu a první setkání s aboridžinskou holčičkou s. 40 – 45 (viz Příloha scan textu s. 53).

h) Po přečtení kapitoly děti zdobí technikou domorodých obyvatel, o které se z textu dozvěděly, každý svůj bumerang. Ukážeme dětem obrázky bumerangů a vysvětlíme jim, k čemu ho domorodí obyvatelé používali.

Reflexe na čtený text 1: „Kterou z postav v kapitole jste si děti oblíbily? Také byste chtěli cestovat letadlem přes oceán do daleké Austrálie jako Anička? Co vám by se v Austrálii nejvíce líbilo? Slyšeli jste někdy někoho hrát na hudební nástroj - didžeridu, který jsem vám ukazovala na obrázku v knize, a který přilákal k hloučku lidí Aničku? A jak se vám líbilo malovat bumerang pomocí barevných teček? Dařila se Vám práce? Máte radost, že si svůj bumerang odnesete domů“?

Podrobné reflexe jedné skupiny dětí naleznete v příloze (s. 45-46)

Postřehy z 1. části: Děti konfrontují „nové“, ať už to jsou poznatky, prožitky, zážitky s tím co znají kolem sebe, s jakými lidmi se setkávají, s jakými žijí ve společné rodině. Tento reflexní dialog je zároveň přípravou na další činnost, která následuje po přestávce.

ch) Po přestávce na svačinu a odpočinek děti seznámíme se známým rčením Jiná kultura, jiný mrav. Povídáme si společně o jídle, o tom co mají děti rády. A navážeme tak na jídelníček Australanů, ve kterém najdeme klokana, želvu a další např. mořské speciality. Povídání směřujeme k domorodým obyvatelům, kteří mají nejen jiný jídelníček a způsob úpravy jídla, ale i jiný pohled na svět, např. na hmyz – mouchu.

i) Čteme krátký úryvek z knihy Marlo Morganové: Poselství od protinožců s. 64 - 65 odstavec začínající větou „Všechno na světě má svůj účel.“ (viz Příloha scan textu s. 51-52). „Vydrželi byste i vy, aby si na vás sedl celý roj much? A mouchy by vám lezly do nosu, uší a lechtaly vás po celém těle“? Lechtáme je novým a čistým štětečkem po tvářích pro představu, jak mouchy lechtají a vybídneme je, aby si onu situaci vybavily a zkusily ztvárnit tělem, jak hodně je mouchy lechtají. Několik druhů much jim ukážeme v encyklopedii Svět zvířat XI. Bezobratlí (2).

j) Ptáme se dětí, jestli vědí, co je to zdobení těla. „Jak se zdobí děvčata? A jak se zdobíte, vy, kluci? Víte, co je to tetování“? Vysvětlíme jim hlubší a rituální význam tetování. Ukážeme jim knihu Martina Rychlíka: Tetování, skarifikace a jiné tetování těla a z ní ukázky fotografií a obrázků tetování Maorů a Maorek z Nového Zélandu. „Znáte nějakého tetovaného Čecha“? Z téže knihy jim ukážeme fotografii nejslavnějšího tetovaného Čecha, hudebního skladatele, profesora Vladimíra France, kandidáta na prezidenta ČR.

k) Děti se rozdělí do skupin nejvíce po šesti a zvolí si jednoho svého člena a ten si lehne na balicí papír o rozměrech 1 m x 70 cm a ostatní obkreslí voskovkou jeho obrys. Všichni se pomocí širších kulatých štětců a temperových barev technikou teček a čárek pustí do tetování jednotlivých částí těla. Děti se mezi sebou dohodnou, kdo, co a jak bude tetovat.

Reflexe 2: „Jak se vám tetovalo? Co se vám na tetování líbilo? Chtěli byste být také potetovaní? Mít nějaké malinké tetování? Nebo raději svoji ozdobu na noc odložíte

a ráno si vyberete jinou? Viděli jste už někoho potetovaného? Líbí se vám tetování na těle“?

Podrobné reflexe jedné skupiny dětí naleznete v příloze (s. 46-48).

l) Na úplný závěr se děti vzájemně pomalují bílou barvou na obličej dle fotografie z výstavy, na které jsou vyzdobeni domorodí kluci jejich věku.

4.1.5 Postřehy z dílny

Tento metodický list je možné rozfázovat na několik interaktivních dílen.

Všechny aktivity formou edukační hry, které předcházejí samotné výtvarné tvorbě, mají za úkol navodit atmosféru cesty a cestování do jiné, dětem neznámé země plné dobrodružství. Děti rády objevují. Spolupracují, jsou nadšené. Mají z virtuální cesty zážitek a s ním spojený emocionální prožitek, který pak zrcadlí do výtvarné práce každý sám za sebe, i když společně na jeden velkoformátový papír. Zvolená šablona bumerangu patří k výtvarné práci, při které si děti vytvářejí suvenýr z cesty, které jsou, jak víme, všechny stejné, šablonovité.

Zážitky z výletu do Austrálie si děti umocnily tím, že mohly přímo v Kostelci nad Orlicí vidět skutečné malé klokánky, které jedna kostelecká rodina na svém pozemku vlastnila.

4.1.6 Zhodnocení a ověření naplnění cílů

Dosažení cílů jsem ověřovala se dvěma skupinami dětí, podrobnou zpětnou vazbu jedné ze skupin naleznete v příloze.

4.1.6 a. Dosažení duševních a kognitivních cílů:

✓ **emocionální zážitek ze hry, emocionální prožitek z výtvarné tvorby, rozvoj fantazie**

Obzvláště společné práce tetování Maora se děti zhostily s velkým nadšením. Děti se na práci soustředily, byly přítomné a z vytvořených děl měly neskrývanou radost.

K rozvoji fantazie dochází při virtuální cestě v imaginativní rovině. Zážitek a s ním spojený emocionální prožitek pak zrcadlí do výtvarné práce každý sám za sebe.

✓ **seznámení se s knihou Ivany Peroutkové: Anička v Austrálii**

Děti se seznamují s knihou hravou formou a vytváří si skoro dokonalý obraz o Austrálii a Oceánii a jejich obyvatelích. Ze závěrečných rozhovorů bylo patrné pochopení knihy.

✓ **poznání Austrálie, jejich obyvatel, fauny a flóry**

V závěrečném rozhovoru jsem zjistila, co vše si děti z dílny pamatují, aniž bych na paměť kladla důraz opakováním učiva jako při vyučovací hodině.

Seznamují se s chráněnými druhy zvířat.

4.1.6 b. Sociálně-kulturní cíle:

rovina sociální

✓ **prevence sociopatologických jevů ve skupině**

Ve skupině si práci rozdělily. Pracovali všichni, nikdo nebyl vyčleněn (vyloučen) z kolektivu. V případě, že by se tak stalo lektor/učitel může citlivě zasáhnout, včlenit žáka do skupiny. Děti pak mohou při dalších rozhovorech o rozdílnosti, dojít k pochopení a přijetí člena, aniž by však ten byl jakkoli „předhazován“, pouze na nevědomé úrovni. Bavili jsme se o rozdílnosti, a že nemusí být jen rasová, ale že i každý z nás je jiný, a co to pro ně znamená.

✓ **rozvoj sociální citlivosti, tolerance, respektu**

Děti se seznamují s rozdílností kultur, s nástroji – hudebními i praktickými, s jídelníčkem, zvyklostmi – tedy s rozdílnostmi kultur.

Ze zpětné vazby byl patrný posun v pochopení, ale i přijetí kulturních rozdílností. Od prvotního rozčarování i nelibosti k pochopení a toleranci. Uvědomovaly si přirozenost toho, že jsme každý jiný, ať už národností, tak třeba i vzhledem (viz zpětné vazby v příloze).

Ve skupině při práci vzájemně spolupracují, tolerují se a učí se dovést společnou tvorbu do cíle.

✓ **zamýšlet se nad tématem různých pohledů na svět**

Z rozhovorů bylo zřejmé, že se děti vcítily do domorodců a snažily se je pochopit a uvědomit si přirozenost rozdílnosti a též možnost změny úhlu pohledu.

rovina hodnot

- ✓ **zvýšit povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s neživou i živou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí**

Děti si při práci všímají kontrastu přírodních krás země a moderního světa člověka na vystavených fotografiích a tento kontrast se učí vnímat i v reálném životě. Seznamují se s přírodními chráněnými krajinnými oblastmi nejen na pevnině, ale i pod vodou a učí se ochraňovat přírodu. Při reflektivních dialozích bylo zřejmé, že se děti nad tématem ochrany přírody zamyslely a témata sounáležitosti, ať s lidmi tak s přírodou, jim rezonovala v hlavě.

rovina rekreační

- ✓ **formou hry relaxovat**

Děti se uvolnily pomocí výtvarné činnosti, ale i skákání, bylo to zřejmé z výrazu jejich tváří i z držení těla.

4.1.6 c. Zhodnocení naplnění cílů

Prostřednictvím zpětných vazeb a rozhovorů s dětmi jsem si ověřila dosažení stanovených cílů a také funkčnost metodického listu.

4.2 Metodický list 2

Vietnamci jak je neznáme

Na motivy knihy od Aleny Ježkové: Dračí polévka

V rámci výstavy Juraje Gažovčiaka Fotografie z Vietnamu

Určeno pro: děti 3. - 5. ročníků ZŠ v počtu 20 dětí ve třídě, max 25 dětí ve třídě

Doba trvání: 3 hodiny, v polovině s velkou přestávkou (20 min) na svačinu a odpočinek

Domácí úkol pro děti:

- ✓ zajít do vietnamských obchodů za jejich prodavači a zeptat se na jakákoliv česká slova, jak se řeknou vietnamsky (úkol zadáme, až půjdeme děti jednotlivých tříd do knihovny na interaktivní dílny pozvat a hlavně dostatečně dopředu, aby v sobě našly odvahu do obchodů zajít)

4.2.1 Pomůcky:

- ✓ vystavené umělecké černobílé fotografie z Vietnamu
- ✓ kniha Aleny Ježkové: Dračí polévka (viz příloha Použitá literatura Metodický list 2)
- ✓ papír bílá čtvrtka o rozměru asi 70 cm x 1 m pro práci ve skupině
- ✓ obyčejná tužka měkká 25 ks
- ✓ žluté nebo oranžové pastelky různých odstínů 25 ks nebo olejové pastely
- ✓ sady pastelek nebo olejových pastelů pro práci asi ve 3 - 4 skupinách
- ✓ předem připravená předloha kruhu o průměru asi 44 cm pro vytvoření vietnamského klobouku
- ✓ čtvrtky přírodní barvy na výrobu vietnamského klobouku, počet podle velikosti čtvrtky a počtu dětí
- ✓ kulatá gumička přírodní barvy k vietnamskému klobouku, metrů dle počtu dětí
- ✓ sešíváčka na připevnění gumičky ke klobouku
- ✓ nůžky pro děti 25 ks
- ✓ vietnamský klobouk na ukázkou jako originálu a na ukázkou, jakým způsobem je z rákosu vytvořen
- ✓ černá obličejová barva
- ✓ odepsané časopisy a noviny

4.2.2 Duševní a kognitivní cíle:

- ✓ emocionální zážitek ze hry, emocionální prožitek z výtvarné tvorby, rozvoj fantazie
- ✓ pochopení emocí
- ✓ motivovat děti k návštěvám výstav, galerií
- ✓ učit je estetickému cítění a vztah k umění a krásnu
- ✓ seznámení s knihou Dračí polévka od Aleny Ježkové

4.2.3 Sociálně-kulturní cíle:

rovina sociální

- ✓ primární prevence sociopatologických jevů
- ✓ rozvoj sociální citlivosti, tolerance, respektu
- ✓ pochopení komunikace a k čemu jsou nám gesta, jak je využíváme
- ✓ ustát si své místo, být i při skupinové práci sám za sebe

rovina rekreační

- ✓ formou hry relaxovat

4.2.4 Metodický postup interaktivní dílny

a) Děti přivítáme na výstavě a seznámíme je s autorem výstavy.

b) Po prohlédnutí si fotografií se děti posadí na zem do kruhu a navazujeme s nimi komunikaci.

„Znáte nějakého Vietnamce? Máte ve třídě vietnamského spolužáka? Máte nějakého vietnamského kamaráda? Chodíte s maminkou nakupovat do nějakého vietnamského obchodu? Jak s ním komunikujete? Umí Vietnamci žijící u nás česky? Víte děti, co je to komunikace? Kdo mezi sebou může komunikovat? Jak mezi sebou komunikují dva lidé, když každý mluví jinou řečí? Je možné, aby se mezi sebou domluvily? Jaké způsoby komunikace použijí? Víte, co jsou to gesta? Znáte nějaká? Víte, kde máme mimické svaly? Co je to mimika? Ukažte mi, jak vyjádříte radost, smutek, vztek, lítost atd“.

Reflexe 1

Podrobné reflexe jedné skupiny dětí na tyto otázky naleznete v příloze (s. 48-49).

c) Seznámíme děti s kulturními tradicemi a zvyky ve Vietnamu. Materiál nastudujeme z Interkulturní příručky ze s. 357 – 392, hlavně kapitulu Kulturní specifika s. 381 - 384 (viz Příloha Použitá literatura Metodický list 2).

d) A hned potom je seznámíme s knihou Dračí polévka od Aleny Ježkové. Stručně převyprávíme příběh dvanáctiletého vietnamského chlapce Longa, který celý život žije v Praze s maminkou a dědečkem. Má české jméno Láďa a ukrajinskou kamarádku Světlanu. Jednoho dne, v den jeho narozenin, se objeví jeho otec, kterého si tolik přál. Long situaci nezvládne a uteče z domu. Potom přečteme kapitulu Vlasy na s. 45-50 (viz Příloha scan textu s. 54-58), ve které se Long nechá „natruc“ obarvit na žluto, neboť se necítí být ani Vietnamcem ani Čechem.

e) Následuje vytvoření si vietnamského klobouku z čtvrtky přírodní barvy, aby i děti se mohly na chvíli stát Vietnamci a mohly si domů odnést suvenýr.

f) Nebo jim vyprávíme legendu o vzniku Vietnamu. Na tuto legendu navazujeme výtvarnou prací ve skupině. Jeden žák v dané skupině nakreslí tužkou na bílou čtvrtku o rozměru 70 x 1 m velké vejce, a pak ve skupině každý za sebe kreslí pastelkami nebo voskovými pastely symbol Vietnamu - vietnamský klobouk, šikmé oči, banány, hůlky, rýži, čaj, šálek s čajem, rybářské lodky, buvoly, cyklistické kolo, Vietnamce, rákos, draka, kachnu, psa, „jako“ vietnamské znaky, písmo atd., který zahlédl na vystavených fotografiích nebo se o něm dozvěděl z vyprávění.

g) Následuje přestávka na svačinu a odpočinek.

h) Dočteme, jak to bylo s Longem - Láďou dál. Čteme kapitulu Nářez s. 55 – 60 (viz Příloha scan textu s. 59-63), ve které se chlapec v metru setkává s šikanou a „nářezem“ od pěti starších neonacistů.

ch) Po přečtení kapitoly děti malbou na papír vyjadřují, jak by se cítily ony samy po setkání s neonacisty.

Reflexe 2: „Co byste dělaly, když byste se setkaly se skiny, jako se setkal Long? Myslíte, že byste se dokázaly bránit? Utekly byste vůbec z domu? Jednaly byste stejně jako Long? Zkuste to, co vás v kapitole zaujalo nakreslit“.

Podrobné reflexe jedné skupiny dětí naleznete v příloze (s. 49-50).

i) Na závěr ze starých odepsaných časopisů a novin a s dětmi společně vytvoříme symbol vzájemné pomoci, lásky a přátelství.

4.2.5 Postřehy z dílny

Zjistila jsem, že by mnohdy naivně a bezmyšlenkovitě pomáhaly, vrhaly by se do neadekvátního nebezpečí. Mým úkolem bylo vysvětlit jim, jakým způsobem v jejich věku mohou v dané situaci pomoci. Na závěr si vietnamský klobouk odnesly na hlavách domů jako suvenýr na památku. Před odchodem si děti vzájemně mezi sebou černou obličejovou barvou namalují linku k očím, aby se Vietnamcům ještě více zevně podobaly.

4.2.6 Zhodnocení naplnění cílů:

4.2.6 a. Duševní a kognitivní cíle:

✓ **emocionální zážitek ze hry, emocionální prožitek z výtvarné tvorby, rozvoj fantazie**

✓ **pochopení emocí**

Pomocí čteného textu se děti vžily do role vietnamského chlapce a snažily se uchopit jeho vnitřní svět a myšlenkové pochody, kvůli kterým se dostal i do nebezpečí. Svoje pocity děti vyjadřovaly při reflektivním dialogu – nejvíce to byl strach a potřeba pomoci.

✓ **motivovat děti k návštěvám výstav, galerií**

Děti byly motivované navštívit další naše výstavy, nebylo to první setkání a bylo zřejmé jejich nadšení a hned se ptaly, co budeme dnes tvořit.

✓ **učit je estetickému cítění a vztah k umění a krásnu**

Děti se seznamují s Vietnamci a jejich životem ve Vietnamu na uměleckých černobílých fotografiích, tedy jak je neznáme, neboť si je spojujeme s obchodníky s levnými umělohmotnými ftalátovými hračkami a cenově dostupným oblečením. Rozhovor o vnímání rozdílu umění a kýče pomáhá dětem zorientovat se v estetice.

✓ **seznámení s knihou Dračí polévka od Aleny Ježkové**

Z knihy jsem četla úryvky, děti se s ní tak seznámily.

4.2.6 b. Sociálně-kulturní cíle:

rovina sociální

✓ **primární prevence sociopatologických jevů**

Téma šikany se některých dětí dotýkalo, i když šikanu sami, přímo, neprožily. Setkaly se pouze s posměšky od svých spolužáků, které mi vypravovaly. Povídání si o šikaně jim pomohlo situaci lépe pochopit.

✓ **rozvoj sociální citlivosti, tolerance, respektu**

Všechny aktivity formou edukační hry, které předcházejí samotné výtvarné tvorbě, mají za úkol navodit atmosféru, jak se cítí lidé, kteří dobrovolně, ale i nedobrovolně opustili svůj domov, zemi, národ i tradice. Děti si při povídání uvědomovaly náročnost dané situace a snažily se vžít do jejich situace a pochopit je.

✓ **pochopení komunikace a k čemu jsou nám gesta, jak je využíváme**

Při rozhovorech jsme si povídaly o komunikaci, co znamená, co k ní je potřeba, o gestech a významu mimiky a děti se učily pojmenovávat a uvědomovat si, co komunikace opravdu obnáší, posun v porozumění byl zřejmý.

✓ **ustát si své místo, být i při skupinové práci sám za sebe**

Zážitek a s ním spojený emocionální prožitek ze čteného příběhu děti zrcadlily do výtvarné práce každý sám za sebe na papír a musely tak ustát svůj „názor“ tedy to, co chtěly do společného díla přinést, být originálními.

rovina rekreační

✓ **formou hry relaxovat**

Děti se opět dobře uvolnily a pustily se do práce s lehkostí a radostí.

U dětí shledávám mnohem větší toleranci k jinému národu a kultuře než je tomu u dospělých. Některé děti přebírají názory od svých rodičů, jako svého vzoru, aniž by o nich přemýšlely. Sociální citlivost se projevovala neadekvátní riskantní pomocí vietnamskému chlapci. Je třeba ji regulovat a ukazovat správný směr. Dětem dílny o Vietnamu byly blízké, neboť mezi námi tento národ žije a mají ho

možnost blíže poznat. Vietnamské děti s nimi chodí do školy. Některé děti se ptaly již ráno při příchodu, jiné o přestávce, co budeme zase „malovat“. Z předchozích dílen vědí, že vždy něco tvoříme. Na kreslení pastelkami se těšily i v tomto případě, svoji emoci radosti projevovaly pokřikem „Hurá“. Co kreslit nebylo třeba opakovat.

4.2.6 c. Zhodnocení naplnění cílů

Prostřednictvím zpětných vazeb a rozhovorů s dětmi jsem si ověřila dosažení stanovených cílů a také funkčnost metodického listu.

5. Závěr

Jako cíle své bakalářské práce jsem si stanovila v teoretické části vymezení pojmů biblioterapie, artefiletika a arteterapie s jejich teoretickými východisky, cíly, prostředky, metodami a požadavky na pedagoga. Tohoto cíle jsem dosáhla pomocí citace odborníků, snažila jsem se také o zasazení praktické části mé práce do teoretického kontextu.

Záměrem celé práce a hlavně tedy praktické části bakalářské práce bylo vytvoření metodických listů ke konkrétnímu uměleckému dílu (kniha a její ilustrace) pro děti z MŠ a ZŠ a nabídnout je učitelům a knihovníkům jako námět pro další práci s knihou.

Vytvořila jsem dvě metodiky, které jsem opakovaně realizovala s dětmi a její cíle si ověřila dialogy a rozhovory s účastníky.

Děti a nejen ony, i jejich pedagogové, na dílny pozitivně reagují. Při loučení se a odchodu z knihovny se ptají obě strany, kdy jim opět podobnou dílnu připravím. Děti si chtějí knihy, které jim představím, odnést domů ihned, nebo hned druhý den ve výpůjční době knihovny. Mrzí mě, že jim je hned nemohu poskytnout, neboť je potřebuji pro další skupiny. Mnohé děti zavedou do knihovny na výstavu i své rodiče nebo babičky a dědečky, aby jim mohly vše, co zažily převyprávět. Jiní se přijdou do knihovny přihlásit, stávají se našimi čtenáři. I rodiče dětí mi hlásí, že se jejich dceři, synovi v knihovně líbilo a chtějí vysvětlení, cože jsme to tam dělali.

Po dílnách Chut' čaje = chuť zenu na motivy výstavy fotografií Zdeňka Thomy, kterou zde neuvádím, se děti se mnou při setkání na ulici zdravili úklonem a spojením rukou jako to dělají Japonci. Po dílnách Františka Skály za mnou přiběhl chlapec a poprosil mě, abych mu vypálila na CD „ty“ kytarové virtuózy. Další chlapec si přišel půjčit vietnamsko - český a česko - vietnamský slovník, který v knihovně nemáme. Měla jsem ho zapůjčený formou MVS (meziknihovní výpůjční služba) z vědecké knihovny. V dílnách o Austrálii jsem ke svému milému překvapení zjistila, co děti se zajímá o přírodu a ekologii a má fundované a nadstandardní znalosti z encyklopedií nebo ze sledování televizní stanice Zoom a nezapomínají ani na neobvyklé domácí úkoly, které jim zadám. Někteří pedagogové si se svými dětmi již ve škole na dané téma povídají. Těší mě, když navštívím třídy dětí, abych je pozvala na další dílnu, že výtvary a výkresy z předchozí dílny, mají děti ve třídě stále vystaveny.

Dílny probíhají již 10 let a pro všechny se staly vítanou pravidelností. Za tu dobu přišlo 150 třídních kolektivů na 15 vypracovaných dílen. To, že je navštěvují dále, je pro mě potvrzením, že má práce má smysl.

Některé drobné změny v chování dětí jsem mohla pozorovat pouze ve třídě své dcery, protože děti znám od kojeneckého věku a docházely k nám po několik let od MŠ až do 6. třídy ZŠ pravidelně. Další změny v chování mohou pozorovat u dětí, které jsou několik let zároveň našimi čtenáři. Pedagogové, kteří přicházejí do knihovny, mají určitý vymezený čas, který mohou návštěvě knihovny věnovat. Do knihovny proto docházejí na celé dopoledne max 2x ročně.

Využívám nastudovaných poznatků, jak z biblioterapie, tak z arteterapie, protože artefiletika využívá poznatků obou těchto terapií a dle Slavíka uměleckých výrazových prostředků k integrativnímu duševnímu rozvoji a k pozitivní prevenci psychosociálních poruch. Snažila jsem se ve vypracování metodických listů co nejvíce uplatnit artefiletické pojetí.

Použitá literatura:

1. GÉRINGOVÁ, Jitka. *Pomáhající profese: tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-394-3.
2. *Knihovna.cz* [online]. poslední aktualizace 6. 2. 2012 [citováno 21. 3. 2017]. Dostupné z: <http://wiki.knihovna.cz/index.php/Biblioterapie>
3. POTMĚŠILOVÁ, Petra. *Arteterapie a artefiletika*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2013, 89 s. ISBN 978-80-244-3683-8.
4. POTMĚŠILOVÁ, Petra. *Arteterapie a artefiletika nejen pro sociální pedagogy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. 111 s. ISBN 978-80-244-3120-8.
5. POTMĚŠILOVÁ, Petra. *Arteterapie v institucionální výchově: znak + symbol, percepce + interpretace*. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 193 s. ISBN 978-80-244-2652-5.
6. SLAVÍK, Jan. *Od výrazu k dialogu ve výchově. Artefiletika*. Praha: Karolinum, 1997. 199 s. ISBN 80-7184-437-3.
7. SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky. 1*. Praha. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2011. 281 s. ISBN 978-80-7290-498-3.
8. SLAVÍK, Jan. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky. 2*. Praha. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2011. 303 s. ISBN 978-80-7290-499-0.
9. SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, SLAVÍK, Jan, Eliášová, Sylva. *Dívej se, tvoř a povídej!: artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. Praha: Portál, 2007, 194 s. ISBN 978-80-7367-322-2.
10. SLAVÍKOVÁ, Vladimíra, HAZUKOVÁ, Helena, SLAVÍK, Jan. *Výtvarné čarování: artefiletika pro předškoláky a mladší školáky*. Úvaly: Albra (redakce SPL-Práce), 2010. 167 s. ISBN 978-80-7361-079-1.

11. SVOBODA, Pavel. *Biblioterapie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 107 s. 978-80-244-3684-5.

12. ŠICKOVÁ-FABRICI, Jaroslava. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2002. 167 s. ISBN 80-7178-616-0.

Použitá literatura k metodickým listům:

Metodický list 1

1. ANDĚRA, Miloš. *Svět zvířat I. Savci (1)*. Praha: Albatros, 1998. 143 s. ISBN 80-00-00541-7.

2. ANDĚRA, Miloš. *Svět zvířat II. Savci (2)*. Praha: Albatros, 1999. 147 s. ISBN 80-00-00677-4.

3. ANDĚRA, Miloš. *Svět zvířat III. Savci (3)*. Praha: Albatros, 2000. 153 s. ISBN 80-00-00829-7.

4. HANEL, Lubomír. *Svět zvířat VIII. Ryby (1)*. Praha: Albatros, 1998. 150 s. ISBN 80-00-00599-9.

5. HANEL, Lubomír. *Svět zvířat IX. Ryby (2)*. Praha: Albatros, 2000. 157 s.

6. MACEK, Jan. *Svět zvířat XI. Bezobratlí (2)*. Praha: Albatros, 2001. 171 s. ISBN 80-00-00918-8.

7. MORAVEC, Jiří. *Svět zvířat VII*. Praha: Albatros, 1999. 183 s. ISBN 80-00-00719-3.

8. MORGAN, Marlo. *Poselství od protinožců*. Praha: Práh, 2000. 157 s. ISBN 80-7252-034-2.

9. MORGAN, Marlo. *Poselství z Věčnosti*. Praha: Práh; Knižní klub, 1998. 246 s. ISBN 80-7252-002-4.

10. MOTYČKA, Vladimír. *Svět zvířat X. Bezobratlí (1)*. Praha: Albatros, 2001. 171 s. ISBN 80-00-00884-X.
11. PEROUTKOVÁ, Ivana. *Anička v Austrálii*. Praha: Albatros, 2014. 132 s. ISBN 978-80-00-03497-3.
12. RYCHLÍK, Martin. *Tetování, skarifikace a jiné zdobení těla*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 350 s. ISBN 80-7106-780-6.
13. ŠŤASTNÝ, Karel. *Svět zvířat IV. Ptáci (1)*. Praha: Albatros, 1998. 143 s.
14. ŠŤASTNÝ, Karel, BEJČEK, Vladimír, VAŠÁK, Pavel. *Svět zvířat V. Ptáci (2)*. Praha: Albatros, 1998. 147 s.
15. ŠŤASTNÝ, Karel, BEJČEK, Vladimír, VAŠÁK, Pavel. *Svět zvířat VI. Ptáci (3)*. Praha: Albatros, 1999. 150 s.

Metodický list 2

1. JEŽKOVÁ, Alena. *Dračí polévka*. Praha: Albatros, 2011. 93 s. ISBN 978-80-00-02757-9.
2. KOLEKTIV AUTORŮ. *Interkulturní vzdělávání: příručka nejen pro středoškolské pedagogy*. Praha: Člověk v tísni, 2002. ISBN 80-7106-614-1.

Přílohy

Metodický list 1

Reflexe 1

Johanka: „Oblíbila jsem si Aničku hned na začátku, když jste nám ukázala knížku. Na obrázku je moc hezká. Mám kamarádku Aničku. Líbí se mi, jak je odvážná. Ta z knížky, i Anička ze třídy. Nikdy jsem letadlem neletěla, ale asi to taky někdy zkusím. V autobuse je mi vždycky zle. Ten nástroj jsem nikdy neviděla ani neslyšela, jak zní, ale představovala jsem si ho. Já hraju na klavír a chodím k paní Potštejnské zpívat do sboru. Tak si ho trochu umím představit“.

Anička: „Mně se taky Anička líbí, protože já se taky jmenuji Anička. Byli jsme u moře v Chorvatsku. Letěli jsme taky letadlem. Nejdříve jsem se bála, ale pak už ne. A viděli jsme tam v moři taky takové barevné rybičky, jako jste nám ukazovala v encyklopedii. A taky jich bylo hodně. Těším se, až bumerang ukážu bráškov. Vůbec neví co to je. Tak mu to řeknu. A namalujeme si ho doma ještě jednou spolu“.

Honzík: „Taky se mi líbí bumerang. Něco jsem slyšel, že se vrací zpátky, ale že se s ním dá lovit, tak to jsem nevěděl. Ten můj se mi líbí, jak jsem si ho vytečkoval. I když Martin ho má taky hezký. Možná stejně hezký.“

Martinka: „Mně se můj bumerang taky líbí. Já mám ráda všechny ty barvy, co jsem dostala. A žlutou tu mám nejradši. A líbilo se mi, že jsem u tečkování mohla ležet, to ve třídě nemůžeme. I když jsem trochu víc špinavá, ale to pračka vypere. Kamča je taky špinavá. Bumerang si doma vystavím. Já si totiž můžu lepit po zdi, co chci. Rodiče mi to dovolili“.

Kamilka: „Mně se líbilo, že jste nám dala ty palety barev. Sice jsme je měly dohromady, ale tolik barvy k malování jsem nikdy neměla. Mohla jsem si v ní točit štětcem, jako když míchám v hrnci. Já musím se svými barvami šetřit. Říkala to mamka, že všechno stojí peníze“.

Martínek: „Já jsem si připadal, jako že jsem v Austrálii. Já si umím představovat. A když tady na fotce vidím ty kluky, co jsou v obličejích pomalovaní, tak si umím představit i holku. No ale radši bych tam potkal ty kluky. Ale musel bych se domlouvat rukama a nohama. Anglicky umím jenom trochu“.

Káťa: „Mně se tady líbí úplně všechno. My tam určitě pojedeme. Protože já to chci všechno vidět na vlastní oči. Já malovat umím, já totiž chodím k panu učiteli Tomášovi do ZUŠky do „výtvarky“. Taťka hraje v kapele, umí troubit na trubku, tak on by určitě uměl hrát i na tu, jak se jmenuje?, didžeridu. Taťka je muzikant. A brácha taky. A mně je taky zle v autobuse. Ale v letadle mi určitě nebude. Vezmu si s sebou zázvorový lízátko“.

Terka: „Ty jsou dobrý. Taky mi pomáhají. Bratránci jsou taky muzikanti. A já chodím do baletu. Já znám film o baletce Anně. Mně se to jméno moc líbí. Je mi sympatická každá holka, která se jmenuje Anička. Přečtu si i tu jinou knížku o Aničce, kterou jste ukazovala“.

Adam: „Mně to „zobání“ taky bavilo“. Smích dětí. „Já bych ale radši příběh o klukovi. Holky mě nebaví“.

Jindra: „Musí tam být krásně, v té Austrálii. Mám rád přírodu. Chtěl bych vidět všechna ta zvířata. Mamka mi vypravovala, že když byla malá, tak se v televizi dívala na seriál o klokánkovi, který se jmenoval Skipy. To by bylo bezva mít doma místo psa klokánka“.

Pěťa: „Stejně tomu nevěřím, že se bumerang vrací, protože ten můj se mi nevrací. Ale to nevadí. Namalovala jsem si na něj ještěřku. Bílou, žlutou a hnědou barvu mám ráda. Máme doma žlutou chodbu, aby nebyla tak tmavá, říkal taťka. A taky mi není jasný, že ti domorodci vypadají jinak než mi. Mají strašně široké nosy. A holky vypadají skoro jako kluci. Nelíbí se mi“.

Kryštof: „A taky mají hodně hustý vlasy. Hřívu jako lev. Na zoomu jsem viděl křováky a pralesní lidi, co žijí v korunách stromů. Až budu velký, taky budu cestovatelem. Náš Honzík teď v Austrálii je. A přijede až za rok. Píšeme si přes facebook. Učí se tam anglicky. Hodně jsem se toho dozvěděl. Budu hodně číst a taky se učit anglicky. Jó a ještě něco. Mám doma taky želvu, ale malinkou v „akvářku“.

Reflexe 2

Johanka: „Já jsem viděla v televizi tetované muzikanty. Taťka takové muzikanty poslouchá. Ale mně se to nelíbí. Já mám radši růžové ozdoby. Kytičky. A ten

potetovaný Čech je šeredný. Vypadá jako netvor z pohádky Kráska a zvíře. Ale tetovat naši Maorku se mi líbilo. Já jsem tetovala obličej a Kát'a prsa“.

Anička: „My jsme tetovali taky holku. Moje mamka má malé tetování. Růžičku, Johanko. Ale říkala, že to tetování štípe. Že je to jenom pro dospěláky“.

Honzík: „Mně se líbilo, že jsme ho malovali společně. Celého bych ho sám potetovat nezvládnul. Musel bych mít víc času. Já bych ho maloval sám asi tak týden. Ale chtěl jsem tetovat břicho a zbyla na mě noha“.

Martinka: „Nejradši tetuji, když ležím. To je taková pohodička. Ale málem jsem se skulila do palety barev. Ten náš Maor se nám povedl. Paní učitelko, vystavíme si ho ve třídě“?

Kamilka: „Ale kdybych našeho Maora měla potkat na ulici tak se ho leknu. Protože je potetovaný celý. Celého potetovaného člověka jsem ještě neviděla. Prý, tetování bolí. Nemám ráda, když mě něco bolí. Třeba v krku. Nechtěla bych tetování. Ve „žvýkačkách“ jsou taky „tetovačky“. Ty se můžou umýt a nebolí.“

Martínek: „Já jsem si představoval to lechtání mouchami. Někdy mouchy až koušou. A někdy šimrají, až lechtají. Ale ten roj bych nevydržel. To tetování bych vydržel. Ale mouchy ne. Já jsem totiž lechtivý“.

Kát'a: „Mně se tetování líbí, ale ještě si to rozmyslím, jestli až budu velká, ho budu mít. Brácha má potetované celé rameno. S Jožou mně to šlo. Tetovali jsme vedle sebe. V Kostelci potkávám černochoy, ale Maory ne. Ale teď si radši maluji nehty“.

Terka: „A někteří ti černoši mají taky tak široké nosy, jako Maoři. A já se jich nebojím. Dala jsem si s tetováním práci, chtěla jsem, abychom ho měli hezkého. A máme“. Mohl by být naším spolužákem, když jsme si ho namalovaly. A když si ho vystavíme ve třídě, tak tam s námi vlastně bude“.

Adam: „Mě to bavilo. A víc než ten bumerang. Konečně jsme tetovali kluka. Tetování nosí námořníci a ty mám rád“.

Jindra: „Já jsem rád maloval spirály, a protože jsem měl široký štětec, dělal jsem místo teček větší puntíky. Možná, kdyby mě ty mouchy čistily kůži od malinka, tak bych na ně byl zvyklý a nelechtaly by mě“.

Pét'a: „Já bych chtěla dnes taky potetovat? Jako jsou ti kluci na fotografii. Chci aspoň na chvíli vypadat jako oni, když si hrajeme na Austrálii“.

Kryštof: „Já jsem si při každé tečce představoval, jak po mně lezou ty mouchy a čistí mi kůži. Nejdřív mě to lechtalo, ale pak už ne.“ Pak jsem na to zapomněl a maloval jsem“. Ale chtěl bych si to zkusit. Když bych to nevydržel, tak bych skočil do vody“.

Metodický list 2

Reflexe 1

Reflexe dětí na povídání si:

Johanka: „My jsme měly ve třídě spolužáka z Mongolska. A dobře se učil. Patřil mezi nejlepší ve třídě. A docela jsme mu rozuměly. Ale Vietnamce ve třídě nemáme. My chodíme s mamkou do obchodu a paní Vietnamka mluví česky, ale tak legračně. A ta její holčička se nás pokaždé ptá na to samé. A té moc nerozumíme“.

Anička: „Komunikace je, když si dva povídají. Když jsme byli u moře a šla jsem si koupit zmrzlinu, tak jsem na ni ukázala, a pak jsem palcem ukázala, že chci jednu. A ten pán to pochopil. Tak jsem tam chodila každý den. A nosila jsem ji všem i babičce. Aby nemusela vstávat“.

Honzík: „Můžeme se domluvit, i když mluvíme jinou řečí. Můžeme používat ruce a nohy. Jednomu klukovi jsem takhle nohou ukazoval, že si spolu půjdeme kopat do míče. A šel. Moc jsme si toho neřekli, ale jak se jmenujeme, to jsme si řekli. Kopali jsme si spolu celý den. Ale Vietnamec to nebyl“.

Martinka: „Když je někdo smutný, tak se nesměje a brečí. A když je někdo veselý, tak se směje. A vzteklý člověk zrudne. Viděla jsem jednoho souseda. Nadával a byl celý rudý jako krocan. Já znám Vietnamce. My chodíme nakupovat, když něco zapomeneme do Večerky a tu mají Vietnamci. Ta paní Vietnamka je moc milá a hezká. A taky hodně malá“.

Kamilka: „Vietnamci jsou malí a mají černé vlasy. Ale jinak vypadají jako my. Mají hlavu, dvě ruce, dvě nohy. A skoro všichni mluví česky. A mají všichni obchody“.

Martínek: „Já vím, co jsou to gesta. Náš děda gesta používá. Když něco vypravuje tak u toho rozkládá rukama do stran. A my se tomu smějeme“.

Káťa: „Já to taky dělám. A herci v divadle to taky hodně dělají. Říkali jsme si to v dramatickém kroužku. A my ve škole se hlásíme. A paní učitelka pak ví, kdo chce odpovědět“.

Terka: „Nebo na sebe máváme, nebo jenom ukážeme rukou ahoj“.

Adam: „U nás Vietnamci bydlí v činžáku a mají česká jména. A když něčemu nerozumí, tak kroučí hlavou a legračně říkají „nerozumím“. A chodí domů až dlouho večer. A ráno je potkávám, když jdu do školy, a taky jdou už do obchodu prodávat“.

Jindra: „Představuji si, kdybych bydlel ve Vietnamu, jestli bych si tam našel kamarády, když neumím vietnamsky. Chtěl bych si s nimi povídat. Ne jenom ukazovat. A chtěl bych si číst knížky. Máte v knihovně knížky pro Vietnamce“?

Péťa: „Já znám jednoho staršího vietnamského kluka, a ten má hodně kamarádů z Česka. A taky holku a ta je blondýna. A Tereška, co má obchod na náměstí bude mít miminko. Tereška nosí vysoké podpatky, aby byla vyšší“.

Kryštof: „Přemýšlím, proč Vietnamci jezdí k nám napořád. Já rád cestuji, ale rád se vracím domů do svého pokojíčku, kde mám svoje věci. Ta Vietnamka od nás z obchodu v zimě pořád říká „zima, zima“ a přitom se jako oklepe. Proč tu jsou, když jim je tu zima“?

Reflexe 2

Johanka: „Namalovala jsem sama sebe, jak se klepu. Vždycky když mám strach, tak se rozklepu, jako když mi je zima. Až mi drkotají zuby. A zimu si představuji jako modrou barvu, tak jsem se namalovala modře“.

Anička: „Já jsem taky namalovala sama sebe, jak jím. Já když se bojím, tak hodně jím. Mamka to taky dělá, když se dívá na televizi na něco strašidelného. Tak chodí do ledničky jíst“.

Honzík: „Já jsem namaloval nejsilnějšího muže světa, aby mě před těmi kluky ochránil. Kdybych měl ještě větší papír, namaloval bych ho většího“.

Martinka: „Já jsem namalovala vílu. Když jsem byla menší, četli jsme s babičkou knížku o víle Dušince, která svoji holčičku chránila. Představuji si ji malinkou a neviditelnou. Babička říká, že ona má ochranného anděla“.

Kamilka: „Já bych asi z domu neutekla. Já mám strach o mamku a o tatku, aby mně neumřely. Abych nezůstala sama“.

Martínek: „Já taky nesmím nikam večer chodit sám. A Prahu vůbec neznám. Asi bych tam zabloudil. Namaloval jsem ty násilníky za mřížemi. A tady jsem namaloval policajty, kteří je chytli“. Já mám rád v televizi seriál o četnících“.

Káťa: „Já jsem namalovala strach. Malovala jsem ho černou a bílou barvou, a někdy jsem je smíchala v šedivou. Já si ten obrázek vzít domů nechci“.

Terka: „Ty rány co Long dostal, musely opravdu bolet. Mě když bolí břicho, tak mám křeče. A jemu tekla ještě krev. Tak jsem namalovala strach červeně“.

Adam: „Namaloval jsem Longa s nadpřirozenou silou, jakou má Superman. Ten si s těmi kluky umí poradit“.

Jindra: „Já jsem namaloval ty kluky jako ježky. I když měli holé hlavy. A ježek je hodné zvířátko. A jenom dupe“.

Pěťa: „U nás u Večerky stojí taky bezdomovci, pijí alkohol a „smrdí“. A mají na sobě špinavé věci. Ale psa nemají. Namaloval jsem Longa, jak leží skopaný na zemi a jak ho olizuje Baruška“.

Kryštof: „Já bych vůbec nevěděl, kam mám jít v noci spát. Já bych se schoval asi někde v parku v keřích. Nebo radši bych zůstal u Světlany, zeptal bych se rodičů, jestli bych tam mohl přespat. Já nerad chodím v noci sám“.

nejzvláštnější ozdobu, jakou jsem si dovedla představit. Upletly mi z vlasů jakési copánky, do kterých vpletly semena, kůstky, usušené lusky, suchou trávu a klokaní šlachy. Copánky mi visely až po bradu a domorodci mi vysvětlili, že australské rybářské klobouky s korkovými plováky, jaké běžně nosí sportovci, napodobují tuhle starodávnou domorodou ochranu proti hmyzu.

O něco později jsme se setkali s hejnem much a teprve tehdy jsem mohla svoji čelenku náležitě ocenit. Za několik dní jsme byli vystaveni náletu štípajícího hmyzu a domorodci mě pomazali hadím olejem a popelem z ohniště a poručili mi, abych se vyválela v písku. Směs na mně uschla, takže jsem vypadala jako podivný cirkusový klaun, ale hmyz to naštěstí odradilo. Dotyk mouchy, která člověku leze do ucha a pocít, že mi leze kolem dokola uvnitř hlavy, je učiněné peklo.

Zeptala jsem se několika lidí, jak mohou jen tak stát a nechat hmyz po sobě lézt. Usmáli se a řekli mi, že se mnou chce mluvit náčelník Majestátní Černá Labuť. „Víš, jak dlouho znamená navždycky?“ zeptal se mě a pokračoval: „Je to dlouho, velmi dlouho. Znamená to celou věčnost. Víme, že ve vaší společnosti nosíte čas na zápěstí a všechno se u vás řídí podle rozvrhu. Proto se ptám, jestli víš, jak dlouho je navždy?“

„Ano,“ řekla jsem. „Chápu, co znamená navždy.“

„Dobrá,“ řekl. „Pak ti tedy můžeme říci něco víc. Všechno na světě má svůj účel. Nic není náhoda, neexistují žádné zrůdy nebo tvorové, kteří nezapadají do svého prostředí. Jsou jen věci, kterým lidé nerozumí. Ty si myslíš, že mouchy jsou špatné, a proto ti působí utrpení, ale je to jen proto, že nemáš potřebné porozumění a moudrost. Popravdě jsou to nezbytná a užitečná stvoření. Když ti vlezou do uší, vyčistí ti je od ušního mazu a písku, který se ti tam každou noc dostane, když spíš. Všimla sis, že všichni máme výborný sluch? Mouchy nám lezou také do nosu a čistí ho.“ Ukázal na můj nos. „Ty máš malé nosní dírky, zatímco my máme velké nosy jako medvídek koala. V příštích dnech nás čekají ještě větší vedra a ty budeš trpět, protože nebudeš mít čistý nos. Ve velkém vedru nesmíš ani otevřít ústa. Jestli tady někdo potřebuje mít čistý nos, tak jsi to ty. Mou-

chy lezou po tvém těle a berou si pouze to, co se z něj vylučuje." Napráhl ruku a řekl: „Podívej se, jak hladkou kůži máme my a jak drsná je tvoje. Nikdy jsme ještě neviděli člověka, který by změnil barvu tím, že putuje. Když jsi k nám přišla, měla jsi jednu barvu. Pak jsi byla celá rudá a teď schneš a opadávaš. Jsi každým dnem menší a menší. Ještě nikdy jsme neviděli nikoho, kdo by si svlékal kůži a nechával ji za sebou na písku jako had. Mouchy potřebuješ k tomu, aby ti čistily kůži, a až jednoho dne dojdeme na místo, kde nakladly vajíčka, poslouží nám za potravu." Zhluboka si povzdychl, upřeně se na mě podíval a řekl: „Lidé nemohou existovat, jestliže se budou vyhýbat všemu, co jim připadá nepříjemné, místo aby se to snažili pochopit. Když se mouchy objeví, vzdáme se jim. Snad teď budeš schopná udělat totéž.“

Když jsem příště slyšela v dálce bzučení much, odvázala jsem si od pasu svoji čelenku a podívala se na ni, ale pak jsem se rozhodla, že se zachovám jako ostatní. Mouchy přilétly a já jsem se v duchu přenesla do New Yorku. Tam jsem navštívila exkluzivní lázně a se zavřenýma očima jsem cítila, jak mi někdo čistí uši a nos. V duchu jsem viděla na zdi diplom kosmetičky, která mi tisíci vatičkami čistí celé tělo. Nakonec nás hmyz nechal na pokoji a já jsem se vrátila zpátky do pouště. Vydat se na milost je v některých případech asi ta nejlepší reakce. Přemýšlela jsem o tom, co jiného jsem ve svém životě považovala za špatné nebo těžké, místo abych se snažila pochopit, jaký to má účel.

To, že jsem se celou tu dobu nemohla podívat do zrcadla, ovlivnilo mé vnímání. Cítila jsem se, jako bych byla uzavřená do nějaké kabiny s otvory pro oči. Dívala jsem se ven na ostatní a pozorovala jejich reakce na to, co dělám nebo říkám. Žila jsem poprvé naprosto otevřeně a upřímně. Nenosila jsem určitý typ šatů, jak by se ode mě očekávalo v obchodním světě. Chodila jsem nenalíčená. Nos se mi sloupal za tu dobu snad desetkrát. Nic jsem nepředstírala – moje já se nemuselo domáhat pozornosti. V naší skupině nikdo nikoho nepomlouval, ani se nesnažil nikým manipulovat.

Bez zrcadla, které by mě vyděšenou vrátilo do skutečnosti, jsem měla pocit, že jsem krásná. Bylo mi jasné, že to

U Opery, v přístavu, tajemný zvuk didžeridu a první setkání s aboridžinskou holčičkou

Budova Opery se vypínala na malém výběžku obklopeném mořem. Stavbě dominovaly bílé oválné trojúhelníky. Takže z dálky opravdu připomínaly vzdušné vzněšené plachty, do kterých se opírá ostrý vítr.

Teprve zblízka Anička viděla, že trojúhelníky pokrývá jí dlaždice v bílé a béžové barvě. Divadelní sály v přízemí byly bohužel zamčené. Jen barevné fotografie na průčelí zrovna lákaly na představení Carmen.

„Carmen je jedna z nejslavnějších oper na světě,“ prohlásila babička.

Ale Aničku už vábil pohled na vysoký oblouk mostu. Právě se k němu z přístavu blížil obrovský výletní parník. Zahoukal, sklopil komín a projel těsně pod mostní konstrukcí. Měl snad dvacet pater! Taký malé balkony se zábradlím. I přípevněné záchranné čluny na boku. Z paluby zněla hudba. Výletníci mávali na rozloučenou.

„Kam plujou?“ ptala se Anička.

„Asi někam na tichomořské ostrovy,“ uvažovala babička. „Do Kaledonie. Anebo ještě dál na Fidži. Či dokonce na Tahiti.“

„Já bych taky chtěla na ostrov!“ zatoužila Anička.

„Třeba poplujeme,“ usmála se babička.

Vzala Aničku za ruku a pokračovaly spolu směrem k přístavu.

Nejdřív spatřily majestátní mrakodrapy, tyčící se v pozadí. Pak další výletní parníky, které dosud kotvily podél mola. Houpaly se tu i menší lodě. A docela vzadu vpravo byl vystavený starý pirátský koráb.

Po promenádě se procházela spousta lidí. Z restaurací voněla jídla. Všude vyhrávali pouliční muzikanti a předváděly se nejrůznější atrakce. Žonglér si přehazoval ve vzduchu kuželky. Dva akrobati vystrojeni jako paňáci kráčeli na chůdách. A další akrobat udržoval rovnováhu na jednom vysokém kole.

Anička si ihned vzpomněla, když coby klaunka zvala kolemjdoucí do cirkusu. Až se jí zastesklo. Ale to už spatřila potetovaného muzikanta, který hrál krásně na kytaru a přitom anglicky zpíval *Ó maj Mery, ó maj Mery*.

Obě cestovatelky kráčely po promenádě a nevěděly, co pozorovat dřív. Třeba obrovské vypoulené zrcadlo, které stálo uprostřed trávníku a odráželo se v něm nebe s bílými mraky.

Vtom Anička zaslechla táhlý hluboký zvuk. Zněl tajemně, jako by vycházel z pradávnej minulosti. A naléhavě, jako by sděloval něco, o čem mají všichni vědět.

„Co to je?“ zpozorněla Anička.

„To je didžeridu,“ odpověděla babička.

„Di-dže-ri-du?“ opakovala udiveně Anička.

„Dávný hudební nástroj domorodců,“ upřesnila babička. „Vlastně je to dlouhá dutá trubka vyrobená z větve eukalyptu, kterou uvnitř vykosají mravenci. Přesně řečeno velcí mravenci, kterým se říká termiti.“

„Já to didžeridu chci vidět!“ vykřikla Anička a už se nedočkavě hnala blíž k táhlému sýtemu troubení.

Prodrala se hloučkem diváků a ohromeně se zastavila.

Před ní stál skutečný divoch. Měl tmavou, skoro černou kůži. Na hlavě rozježené kudrnaté vlasy a obličej pomalovaný bílými čárami. Jak foukal do trubky, jeho oči se leskly teskně i malinko nebezpečně.

Anička si ho prohlížela s obdivem. O čem asi hraje, myslela si zasněně. Co mi vypráví? Podobají se jeho příběhy bájím? Anebo tajemnému poselství aboridžinských obrazů?

Náhle si všimla, že o kousek dál sedí na zemi aboridžinská holčička. Měla taky husté černé kudrnaté vlasy, velkou našpuhlenou pusou a zářivě temné oči. A hlavně – ta holčička právě malovala. Namáčela klacík do barvy a na plátno otiskovala malé tečky.

Aničce se úplně zatajil dech. Opatrně došla k holčičce a zvědavě na její malbu nakoukla. Nespátřila však víc než ty barevné tečky a vlnovky.

Holčička se na ni usmála.

Anička se taky usmála. Ráda by něco řekla, jenže nevěděla co. A najednou jí něco napadlo. Vytáhla deník a ukázala holčičce svou věřejší kresbu ryby.

Tentokrát se holčička zasmála nahlas. Až jí zasvítily

Vlasy

Vytratil jsem se brzy ráno, když ještě všichni spali.

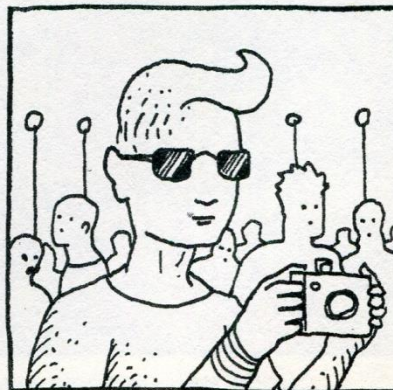
Na mobilu byla esemeska od mámy. *Ozvi se, Longu, prosím! Mám o tebe strach.*

Fakt jsem nechtěl, aby se máma trápila. Ale ještě jsem dost naštvaný. Ozvat se tudíž bylo to poslední, co se mi chtělo. Radši jsem přemýšlel, co budu dělat. Byla neděle, takže jsem byl ušetřený rozhodování, jestli jít do školy, nebo za školu. Měl jsem před sebou celý *osamělý den*.

Jo, den! Možná dny nebo týdny. Nebo celý *život* – což mě dost vyděsilo.

Nejlepší bude zajet na Václavák. Procházet obchoďáky, posedávat na lavičkách a zírat na lidi. Protože Václavské náměstí je moc dobré místo. Chodí tam spousta cizinců, taky Japonců a Číňanů, co vypadají skoro jako já, takže si tam člověk připadá normálně.

Mrknul jsem do peněženky, abych věděl, jak na tom jsem. Vykoukla na mě tisícovka od tety Pham. Úplně jsem na ni zapo-

mně! Kolik může stát jízdenka do Amsterdamu...? Ne o moc víc. Mohl bych si koupit lístek a jet tam. Dívat se na lodě, protože Amsterdam je taky přístav. Chodit po těch ulicích s kanálama a vyhýbat se kolům a být tam mezi lidmi úplně schovaný.

Obchody na Václaváku byly ještě zavřené a lidí tu bylo hodně málo. Tak jsem si sedl na lavičku přímo pod Koně. Chtěl jsem jen tak zírat a užívat si, že nic nemusím. Ale nějak to nešlo. Stejně jsem pořád měl myšlenky. Třeba na zítřek. Co budu dělat, jestli půjdu do školy nebo ne. Nebo na mámu s dědou, jestli už nevolali policii. Máma by toho byla schopná.

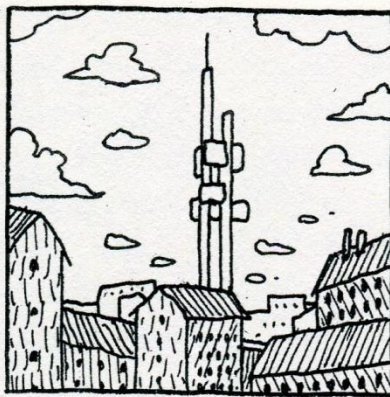
Vytáhl jsem mobil a na tu máminu esemesku jsem odepsal: *Jsem v pořádku.*

To mi přišlo docela slušný. Jenže pořád jsem měl před očima případné policajty, auta s houkačkama a zásahovou jednotku se psy, takže jsem radši připsal: *Nehledejte mě. Vrátím se, až budu chtít.* Esemesku jsem poslal a dost se mi ulevilo.

A hned potom jsem dostal fantastický nápad. Jak se proměnit nejen uvnitř, ale i *navenek*. Tisícovka by stačila. Potřeboval jsem jen najít kadeřnictví.

Bylo mi jasné, že drahé salony v centru jsou nad moje možnosti. Vzal jsem to tedy pěšky kolem Hlavního nádraží na Žižkov, což je čtvrť, která je mnohem levnější. Doufal jsem, že by někde mohli mít otevřeno i v neděli. Ženský si přece nechávají dělat účesy pořád. Cestou do školy míjím takový salon a už ráno tam sedí spousta ženských a nechávají si něco patlat na hlavy a stříhat se a foukat fénem.

První kadeřnictví, které jsem objevil, bylo zavřené. Běhal jsem pěkně dlouho žižkovským ulicema nahoru a dolů, a nikde nic. Kdo dostal nápad stavět baráky v takovém kopci? Až jsem na jednom rohu objevil mrňavé kadeřnictví. Měli otevřeno!

Odhodlaně jsem vešel a pozdravil.

„Nazdar,“ řekla mladá zrzka se žvýkačkou v puse. „Jestli chceš ostříhat, máme plno. Musíš se objednat. Chceš se objednat?“

„Ne, to ne. Já bych... musí to být hned.“

Žvejka si mě prohlížela. „Vědí to rodiče?“

„Jasně,“ zalhal jsem suverénně. „Sami mě sem poslali. Koukněte, dali mi peníze...“ Chvatně jsem otevřel peněženku a předvedl tisícovku.

„Óká,“ žvejka zrzka a celá se rozzářila. „Tak jak to chceš?“

Vysvětlil jsem jí to, jak nejlíp jsem uměl. Následně mě posadila do křesla, kolem krku mi uvázala černou silonovou plachtu a odešla za plentu.

Koukal jsem na sebe do zrcadla a připadal jsem si jako jeden ze zlých duchů *Ma*. Jedni takoví žijí v lese se zvířaty a v noci se zjevují v podobě lidí bez hlavy. Já si připadal jako *Ma*, který má pro změnu jen hlavu a od krku dolů černý nic.

Zrzka přinesla gumovou misku a z té mi nanasla na hlavu fialové blátíčko, které příšerně chemicky smrdělo.

„Čtyřicet minut, a bude to óká. Hlídej si to sám, já nemám čas.“

Odešla se věnovat jiným hlavám a mě nechala napospas působení té chemické pasty. Za chvíli mě kůže na hlavě začala nepříjemně svědit a potom dokonce nesnesitelně pálit. Když už se to nedalo vydržet, pokusil jsem se o odpor.

„Prosím vás!“

Žvejkanda vzhlédla.

„Když mě to strašně pálí...“

„To je normální, mladej. *Pro krásu* se musí něco vydržet. Že jó, dámy?“

Přítomné ženské hlavy se po mně otočily a něco veselého zaskřehotaly.

Rozhodl jsem se pálení nevnímat. Listoval jsem časopisama, chvíli jsem hrál hry v mobilu, oknem jsem pozoroval ruch na ulici. Po stanovené době jsem přivolal zrzku. Nasměrovala mě k umyvadlu a nesnesitelně důkladně smývala to chemický bláto. Pak mi dala na hlavu ručník a převedla mě k zrcadlu.

Když jsem se do něj odvážil podívat, uviděl jsem, že moje vlasy mají barvu žluťoučkových kuřátek. Kůže pod nimi byla úplně rudá, jak se mi ta chemikálie málem propálila až na lebku.

Týýý jooo!

Docela jsem se vyděsil. Protože jsem byl najednou a bez varování opravdu *úplně jiný*.

Mobil pípnul. Psala Světlana, že jestli chci, můžeme se sejít ve tři na Václaváku pod Koněm.

Chtěl jsem.

Nářez

Doprovodil jsem Světlanu až domů. Dlouho jsme ještě stáli před domovními dveřmi a povídali si o všem možném, jak se nám ani nechtělo ty naše ruce rozplést.

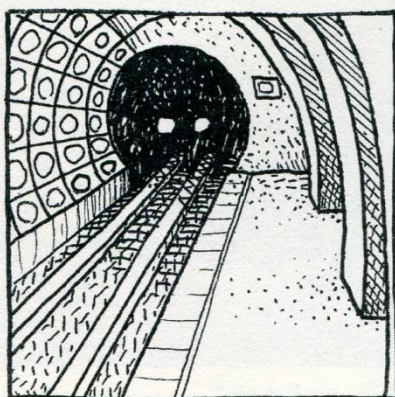
Nakonec Světlana řekla: „Mně strašně líto, ale k nám už nejde jít.“

„Neboj, já se o sebe postarám,“ řekl jsem a taky jsem tomu v té chvíli věřil. Nechtěl jsem vypadat jako chudinka, o kterého se musí postarat *jeho holka*. Pustil jsem Světlaninu ruku a ve vteřině jsem se odhodlal a vlepil jí pusou. Ona to nečekala a zrovna se otočila, takže moje pusa jí sklouzla po uchu někam do těch jemných světlých vlasů.

Ale byla to *opravdická pusa!!!* Což bylo super.

Světlana nic neřekla, jen se strašně začervenala a byla pryč.

Když za ní zabouchly domovní dveře, zůstal jsem stát před domem a koukal jsem nahoru. Pátral jsem, kde je její okno. Co zrovna dělá? Sundává si kabát, ukrajinsky brebentí s mámou

nebo s tátou... Je ve svém pokoji a třeba na mě taky pořád myslí... Na celý to *naše* odpoledne.

A jo, byl jsem *šťastný*. Mám holku. Navíc je to Světlana, která je úplně nejlepší a nejchytřejší ze všech holek, co znám.

Dost dlouho jsem ještě popocházel po chodníku a bloudil v těch růžových snových krajinách, než se do mě dala zima. Celý jsem se rozklepal a uvědomil jsem si, že ve skutečnosti jsem v průšvihů. Absolutně jsem nevěděl, jak a kde se dá v Praze přežít noc. Na nádraží? V tramvaji? V metru? Metro se mi zdálo nejlepší, je tam nejmíc teplo a dá se jezdit sem a tam až do půlnoci. Potom... potom se uvidí.

Doklusal jsem k nejbližší stanici a spustil jsem se dolů. Ve vagonu bylo světlo a lidi. Vyndal jsem mobil a dokola jsem hrál hry, přitom jsem dychtivě čekal, jestli Světlana nenapíše. Třeba jako: *Bylo to bezva*. Nebo: *Dobrou noc, Longu*. Ale zatím nic.

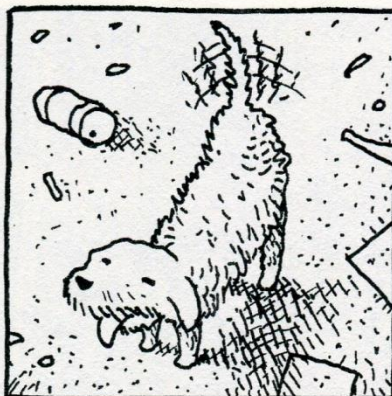
Na konečné jsem vystoupil a počkal na vlak zpátky. Výstupní stanice, nástupní stanice. A tak pořád dokola. Když už mě hry a čekání přestaly bavit, pozoroval jsem lidi. Čas utíkal pomalu, zbývala spousta hodin. Občas jsem přestoupil z trasy A na trasu B a odtud zas na C, abych se nějak zabavil. K půlnoci lidí v metru ubývalo, někdy jsem měl i celý vagon sám pro sebe. Potom jsem asi usnul nebo co, protože když jsem zas otevřel oči, stálo nade mnou pět velkých starších kluků v kožených bundách a s oholenými hlavama a sledovali mě.

Žaludek se mi sevřel hrůzou.

V téhle zemi ví každý, kdo jsou *skini*. Holé lebky. *Neonacisti*.

Je úplně jedno, jestli si doopravdy myslí, že svět má být jen pro *bílý lidi*, nebo si jen tak hrajou. Vietnamci bílí nejsou. Takže jejich program je *nenávidět Vietnamce*.

V hlavě mi naskočilo asi tak tisíc historek z novin a televize,

jak holé lebky zmlátily Vietnamce nebo cikány nebo černochoy. Jak některé lidi umlátili skoro k smrti. Jak hodili zápalnou láhev do baráku k nějaké malé cikánské holčičce, co málem uhořela. Vybavil jsem si její spálený obličej bez vlasů. Vybavil jsem si fotky těch kluků, co jí to udělali. Všechno jsem znal z internetu.

Jenže když jsem si to tenkrát prohlížel, nevěděl jsem, že se to může stát i *mně*.

„Tady ten blondátej smrad chce asi bejt bílej,“ řekl nejtlustší. „Koukněte na ty jeho vlasy!“

Ostatní se odporně zachechtali.

„Jenže to mu nepomůže,“ pokračoval tlustoch a zíral na mě rybíma očima. „To by mu nejdřív musel vyblednout ksicht.“

Zoufale jsem se rozhlédl, jestli tohle někdo vidí. Jestli mi někdo přijde na pomoc. Naproti mně dvě dospělé holky zkoumaly špičky svých bot. Plešatý chlap v rohu vagonu usilovně pozoroval ubíhající tmu za oknem.

Vlak zastavil. Popadli mě a vyvlekli ven.

Počkali, až se dveře zavřou a vlak odsviští. Pak se na mě vrhli.

Už moc nevím, jak to bylo, jestli mě nejdřív mlátili nebo mi

šacovali kapsy. Pamatuju si jen, jak ležím na studené zemi a kopou do mě těžkýma botama jako do míče na hraní.

„Táhni do svý džungle, hajzle žlutej.“

Pod obrovským kopancem mi vybouchla hlava a pak už nic nevím.

Probral mě obrovský smrad. Smrad nebo bolestivé pleskání do tváře, to si už nepamatuju přesně.

„Mladej, jukni na mě. Ták, pěkně se koukni...! Jak je ti? Můžeš vstát, chlapče?“

Nad sebou jsem viděl rozpitou tvář starého dědka, oteklou a s neholeným strništěm. Smrděl, ten dědek strašlivě smrděl.

„Jo... já vstanu... můžu,“ vypravil jsem ze sebe. Postavit se na nohy byl ale těžší úkol, než bych čekal. Přes obrovskou bolest jsem se dokázal akorát posadit.

Dědek mě chňapnul a odtáhnul mě ke stěně. Tam se na mě vrhlo něco měkkého a drsným jazykem mi to drhlo obličej. Chabě jsem mávl rukou, abych se bránil.

„To je Baruška, mladej! Ona ti to pěkně vydezinfikuje, jen ji nech, frajerku.“

Baruška byl pejsek. Chlupatý jezevčík. Taky smrděl, ale byl milý, skákal po mně a láskyplně mě olizoval. Hlavně na čele, kde

to strašně pálilo. Když jsem si na to místo sáhl, ruku jsem měl od krve.

Dědek odněkud vytáhl špinavý hadr a flašku s vodou.

„Lokni si, kamaráde, udělá ti to dobře.“

Ve flašce nebyla voda, ale nějaký alkohol, protože když jsem se napil, pálilo mě to v krku tak, že jsem se rozkašlal. Dědek mi šmudlal špinavým hadrem po čele.

„Aspoň tě trochu utřu,“ říkal. „Tu máš deku, zahřej se. Bude ti líp.“

Zabalil mě do nějakého hadru. Líp mi nebylo. Místa, kam mě kopali, příšerně bolela a chtělo se mi zvracet.

„No nekoukej, kamaráde. To víš, moc toho nemám, život je těžkej. Ale aspoň něco. Je smutný nemít nic a nikoho... Ty přece někoho máš, ne?“

„Jo...“ Hlava se mi točila jako na kolotoči.

„Máš rodiče, ne?“

„Mámu.“

„Jenom mámu? Tátu nemáš?“

„Ne,“ řekl jsem divným vysokým hlasem. „Budu muset jít.“

Sebral jsem všechny síly, vystrachal jsem se z těch hadrů a postavil jsem se.

„Tak běž. Rovnou domů, milánku. My s Baruškou to tady už vohlídáme. Vidě...?“

Pozorný pejsek zaslechl svoje jméno, skočil dědkovi do klína a zuřivě mu olizoval obličej. Jasně, miloval ho. Nikoho jiného neměl.

Odlepil jsem se od stěny a vrávoravě jsem odcházel. Ještě jsem se po nich otočil. Viděl jsem, jak dědek Barušce láskyplně drbe kožich a něco jí mumlá do ucha.

Příloha fotografií z interaktivních dílen

Všechny použité fotografie jsou majetkem Městské knihovny v Kostelci nad Orlicí.

Metodický list 2

Austrálie - země protinožců

Fotografie dětí při práci a v závěru dílny při společné fotografii

Fotografie jednotlivcem vytvořených bumerangů a skupinově tetovaných Maorů

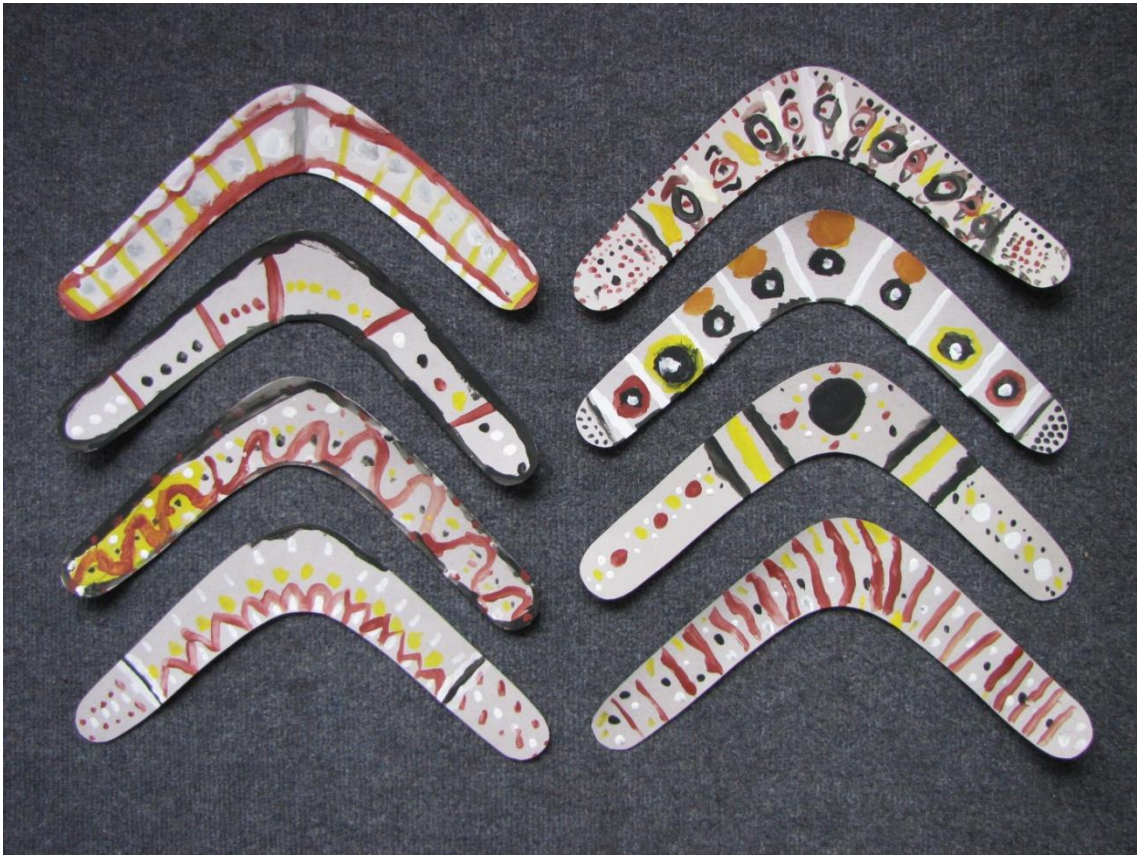

Metodický list 2

Vietnamci jak je neznáme

Fotografie dětí při práci a v závěru dílny při společné fotografii

Fotografie jednotlivcem vytvořených klobouků a skupinové práce dračích vajec

